

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
beleidsmanagement*

2010
2011

Masterproef

*Onderzoek naar de budgettaire houdbaarheid van de
Belgische overheidsfinanciën*

Promotor :
dr. Bas VAN AARLE

Nele Kiggen

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen, afstudeerrichting beleidsmanagement*

universiteit
hasselt

UNIVERSITEIT VAN DE TOEKOMST

Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek
Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt

universiteit
hasselt

UNIVERSITEIT VAN DE TOEKOMST

2 0 1 0
2 0 1 1

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
beleidsmanagement*

Masterproef

*Onderzoek naar de budgettaire houdbaarheid van de
Belgische overheidsfinanciën*

Promotor :
dr. Bas VAN AARLE

Nele Kiggen

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting beleidsmanagement*

Woord vooraf

Deze masterproef wordt voorgedragen tot het behalen van de graad van Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen, optie Beleidsmanagement. Het werkstuk handelt over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën, een actueel en zeer interessant thema.

Alvorens aan te vangen met het werkelijke onderzoek wil ik mijn promotor dr. B. Van Aarle bedanken voor zijn hulp en begeleiding bij de totstandkoming van deze masterproef. Daarnaast gaat mijn dank uit naar mijn ouders, broer, schoonzus en vriend voor de steun die ze boden tijdens deze 4 jaar durende studie. Tenslotte wil ik ook een dankwoord richten aan mijn familie en vrienden.

Nele Kiggen

Samenvatting

In deze masterproef worden de Belgische overheidsfinanciën onderzocht. Meer specifiek wordt er nagegaan of de overheidsfinanciën als budgettair houdbaar beschouwd kunnen worden en of de houdbaarheid op lange termijn in het gedrang komt.

Het probleem dat de aanleiding vormt voor het opstellen van deze masterproef, kan gevonden worden bij de stabiliteitsprogramma's van 2008, 2009 en 2010. In hoofdstuk 1 worden de predicties met betrekking tot de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën op korte termijn uit deze stabiliteitsprogramma's vergeleken met de gerealiseerde waarden. Hieruit kan worden afgeleid dat de aannames van 2008 en 2009 veel te rooskleurig waren.

Deze vaststelling leidt me tot de centrale onderzoeksvraag: "Komt de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën in het gedrang?". Om tot een antwoord te komen op deze onderzoeksvraag, werden drie deelvragen opgesteld.

Opdat de deelvragen beantwoord kunnen worden, dient het concept 'budgettaire houdbaarheid' gedefinieerd te worden. Dit gebeurt in hoofdstuk 2. In de tweede sectie van dit hoofdstuk worden enkele indicatoren aangegeven aan de hand waarvan kwantitatief kan worden nagegaan of de overheidsfinanciën als budgettair houdbaar omschreven kunnen worden. Meer bepaald wordt er verwezen naar het onderzoek van Langenus (2006). Dit onderzoek geeft een overzicht van theoretische uitwerkingen en operationele definities die gebruikt kunnen worden om budgettaire houdbaarheid op een kwantitatieve manier uit te drukken. Ook wordt er verwezen naar een publicatie van de Nationale Bank van België (2009) waarin het rentesnieuwbaaleffect op de overheidsschuld wordt besproken. Met behulp van dit concept kan men ook een uitspraak doen over de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën.

De eerste deelvraag: "Is er sprake van budgettair houdbare overheidsfinanciën in de periode van 1980 tot 2010?" wordt behandeld in hoofdstuk 3. Na een uitgebreide retrospectieve analyse van de Belgische overheidsfinanciën van de voorbije dertig jaar wordt op basis van het rentesnieuwbaaleffect uitspraak gedaan over de budgettaire houdbaarheid gedurende die periode.

Uit deze analyse blijkt dat België gedurende de meeste jaren van de beschouwde periode over budgettair houdbare overheidsfinanciën beschikte.

In hoofdstuk 4 wordt een antwoord op de volgende deelvraag gezocht, namelijk: "Speelt de vergrijzing een grote rol voor de Belgische overheidsfinanciën?". Eerst wordt het concept vergrijzing gedefinieerd als de situatie waarbij de gemiddelde leeftijd van de samenleving stijgt en/of het percentage ouderen toeneemt. Vervolgens wordt de Belgische situatie getoetst aan deze definitie. Hieruit blijkt dat ons land geconfronteerd wordt met beide aspecten van vergrijzing, er is dus sprake van 'dubbele vergrijzing'. Nadien worden de gezondheidskosten en de uitgaven voor pensioenen onder de loep genomen. Met betrekking tot de gezondheidskosten wordt nagegaan in welke mate de stijging van deze kosten verklaard kan worden door veroudering. Om de impact van vergrijzing op de pensioenen te ontdekken wordt gekeken naar het aantal actieven per oudere, daar de werkenden instaan voor de betalingen aan de gepensioneerden. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een onderzoek naar de totale budgettaire kost van vergrijzing, waarvan de gezondheidskosten en de pensioenen het grootste deel uitmaken. Hieruit blijkt dat de vergrijzing een grote impact heeft op de overheidsfinanciën op lange termijn, zeker bij ongewijzigd beleid.

Het praktisch gedeelte van mijn masterproef komt tot stand in hoofdstuk 5. In dit hoofdstuk wordt de derde deelvraag, namelijk "Wat is het effect van kleine aanpassingen aan de macro-economische indicatoren voor de houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn?" beantwoord. Het antwoord op deze deelvraag wordt gezocht met behulp van een eenvoudig simulatiemodel waarmee het verloop van de Belgische overheidsfinanciën voor de periode van 2011 tot 2040 voorspeld kan worden. Deze predicties zijn afhankelijk van de waarde van endogene en exogene variabelen. De exogene variabelen, zoals de reële groei, de inflatie en de overheidsontvangsten, krijgen een vaste waarde toegekend voor de beschouwde periode. Daar de endogene variabelen, zoals de overheidsschuld en het lopend overheidssaldo, afhankelijk zijn van de exogene variabelen kunnen kleine veranderingen in het niveau van deze exogene variabelen een grote impact hebben op het toekomstig verloop van de Belgische overheidsfinanciën. Daarom worden een twaalfstal scenario's met betrekking tot het verloop van de overheidsfinanciën opgesteld waarvan telkens aan de hand van the primary fiscal gap en het

verschil tussen de impliciete interest op de overheidsschuld en de nominale groei van het BBP een uitspraak kan worden gedaan over de budgettaire houdbaarheid op lange termijn. Het blijkt dat de budgettaire houdbaarheid erg gevoelig is voor zelfs kleine wijzigingen in de exogene variabelen (macro-economische omstandigheden en budgettaire beleidsvariabelen).

Tot slot worden de algemene conclusies weergegeven in hoofdstuk 6. Deze worden vergezeld van enkele aanbevelingen die volgens mij leiden tot een verbetering van de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn.

Inhoudsopgave

Woord vooraf

Samenvatting

Lijst van afkortingen

Lijst van grafieken

Lijst van tabellen

Lijst van figuren

Hoofdstuk 1: Probleemstelling en methodologie	- 1 -
1.1 Praktijkprobleem	- 1 -
1.1.1 Stabiliteitsprogramma 2008-2011	- 1 -
1.1.2 Stabiliteitsprogramma 2009-2013	- 2 -
1.1.3 Stabiliteitsprogramma 2009-2012	- 3 -
1.2 Onderzoeksvragen	- 5 -
1.2.1 Centrale onderzoeksvraag	- 5 -
1.2.2 Deelvragen	- 5 -
1.3 Kadering van het onderzoek.....	- 6 -
1.4 Methodologie	- 7 -
1.4.1 Theoretisch onderzoek.....	- 7 -
1.4.2 Praktijkonderzoek	- 7 -
Hoofdstuk 2: Budgettaire houdbaarheid: overzicht van de literatuur	- 9 -
2.1 Omschrijving van het concept budgettaire houdbaarheid	- 9 -
2.2 Indicatoren budgettaire houdbaarheid	- 10 -
2.2.3. Theoretische uitwerkingen	- 10 -
2.2.4. Operationele definities	- 11 -

2.2.4.1.	Backward- looking approaches.....	- 12 -
2.2.4.2.	Forward-looking approaches.....	- 12 -
2.2.4.2.1.	Long-term projections	- 12 -
2.2.4.2.2.	Synthetic indicators	- 13 -
2.2.4.2.3.	Generational accounting	- 14 -
2.2.5.	Rentesnieuwbaleffect op de overheidsschuld	- 15 -
Hoofdstuk 3: Houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën: een retrospectieve analyse		- 17 -
3.1.	Overzicht van de Belgische overheidsfinanciën: 1980-2010	- 17 -
3.1.1.	Definiëring van de overheidsschuld	- 17 -
3.1.2.	Definiëring van het overheidssaldo	- 18 -
3.1.3.	Link met budgettaire houdbaarheid.....	- 19 -
3.2.	Gedetailleerde bespreking van het verloop van de Belgische overheidsschuld, het overheidssaldo en het rentesnieuwbaleffect.....	- 21 -
3.2.1.	Evolutie van 1980 tot 1987.....	- 22 -
3.2.1.1.	De overheidsschuld	- 22 -
3.2.1.2.	Het overheidssaldo.....	- 22 -
3.2.1.3.	Het rentesnieuwbaleffect op de overheidsschuld.....	- 22 -
3.2.2.	Evolutie van 1988 tot 2007.....	- 23 -
3.2.2.1.	De overheidsschuld	- 23 -
3.2.2.2.	Het overheidssaldo.....	- 24 -
3.2.2.3.	Het rentesnieuwbaleffect op de overheidsschuld.....	- 24 -
3.2.2.3.1.	Van 1988 tot 2005.....	- 24 -
3.2.2.3.2.	Van 2006 tot 2007.....	- 25 -
3.2.3.	Evolutie van 2008 tot 2010.....	- 25 -

3.2.3.1.	De overheidsschuld	- 25 -
3.2.3.2.	Het overheidssaldo	- 25 -
3.2.3.3.	Het rentesnieuwbaleffect op de overheidsschuld.....	- 26 -
Hoofdstuk 4:	De vergrijzingsproblematiek in België	- 27 -
4.1.	Definitie vergrijzing	- 27 -
4.1.1.	Vergrijzing in België.....	- 27 -
4.1.1.1.	Stijging van het percentage ouderen	- 28 -
4.1.1.2.	Stijging van de gemiddelde leeftijd van de samenleving.....	- 28 -
4.2.	Evolutie van de kosten voor gezondheidszorg en pensioenen	- 29 -
4.2.1.	Impact van vergrijzing op de kosten voor gezondheid.....	- 29 -
4.2.1.1.	Leden RIZIV	- 29 -
4.2.1.2.	Uitgaven RIZIV	- 30 -
4.2.1.3.	Gemiddelde kostprijs per rechthebbende.....	- 31 -
4.2.2.	Andere factoren die de gezondheidskost beïnvloeden.....	- 31 -
4.2.2.1.	Morbiditeit.....	- 31 -
4.3.	Vergrijzing van de bevolking en de pensioenen	- 33 -
4.3.1.	Aantal actieven per oudere.....	- 33 -
4.4.	De budgettaire kost van de vergrijzing.....	- 34 -
Hoofdstuk 5:	Scenario- analyse	- 37 -
5.1.	Aanleiding	- 37 -
5.2.	Methode.....	- 38 -
5.2.1.	Gebruikte variabelen periode 1995 tot 2010	- 38 -
5.2.1.1.	Exogene variabelen	- 38 -
5.2.1.2.	Endogene variabelen	- 40 -

5.2.2.	Gebruikte variabelen periode 2011 tot 2040	- 41 -
5.2.2.1.	Exogene variabelen	- 41 -
5.2.2.2.	Endogene variabelen	- 42 -
5.3.	Scenario's	- 44 -
5.3.1.	Basisscenario	- 44 -
5.3.1.1.	Aanname exogene variabelen	- 44 -
5.3.1.2.	Grafische voorstelling basisscenario.....	- 45 -
5.3.1.3.	Bespreking verloop endogene variabelen.....	- 46 -
5.3.1.4.	Link met budgettaire houdbaarheid	- 47 -
5.3.2.	Aangepaste scenario's.....	- 48 -
5.3.2.1.	Scenario 1 en 2.....	- 48 -
5.3.2.1.1.	Bespreking scenario 1	- 49 -
5.3.2.1.2.	Bespreking scenario 2	- 50 -
5.3.2.2.	Scenario 3 en 4.....	- 50 -
5.3.2.2.1.	Bespreking scenario 3	- 51 -
5.3.2.2.2.	Bespreking scenario 4	- 52 -
5.3.2.3.	Scenario 5.....	- 52 -
5.3.2.3.1.	Bespreking scenario 5	- 53 -
5.3.2.4.	Scenario 6 en 7.....	- 55 -
5.3.2.4.1.	Bespreking scenario 6	- 55 -
5.3.2.4.2.	Bespreking scenario 7	- 56 -
5.3.2.5.	Scenario 8, 9 en 10	- 56 -
5.3.2.5.1.	Bespreking scenario 8	- 57 -
5.3.2.5.2.	Bespreking scenario 9	- 58 -

5.3.2.5.3.	Bespreking scenario 10.....	- 59 -
5.3.2.6.	Scenario 11	- 59 -
5.3.2.6.1.	Bespreking scenario 11.....	- 60 -
5.3.2.7.	Scenario 12.....	- 60 -
5.3.2.7.1.	Bespreking scenario 12.....	- 61 -
Hoofdstuk 6: Algemene conclusie en aanbevelingen		- 62 -
6.1.	Conclusie	- 62 -
6.2.	Aanbevelingen	- 64 -
Lijst van geraadpleegde werken		- 65 -
Bijlagen		- 72 -
Bijlage 1: Gegevens grafieken hoofdstuk 3.....		- 72 -
Bijlage 2: Grafieken scenario's.....		- 77 -

Lijst van afkortingen

AD SEI	Algemene Directie van Statistiek en Economische Informatie
BBP	Bruto Binnenlands Product
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
EMU	Europese Monetaire Unie
FOD	Federale Overheidsdienst
HRF	Hoge Raad van Financiën
IMF	Internationaal Monetair Fonds
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
NAW	Netto Actuele Waarde
NBB	Nationale Bank van België
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
RIZIV	Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering
SCvV	Studiecommissie voor de Vergrijzing
SZ	Sociale Zekerheid

Lijst van grafieken

Grafiek 1.1: vergelijking van het schuldsaldo	- 4 -
Grafiek 1.2: vergelijking van het vorderingensaldo	- 4 -
Grafiek 3.1: Totale schuld in % BBP van 1980 – 2010.....	- 18 -
Grafiek 3.2: Lopend overheidssaldo, Structureel overheidssaldo, Primair overheidssaldo	- 19 -
Grafiek 3.3: Vergelijking van de impliciete rente en de nominale groei.....	- 20 -
Grafiek 3.4: Bijdrage van het sneeuwbaaleffect tot de verandering van de schuld	- 21 -
Grafiek 4.1: Gemiddelde kostprijs per rechthebbende (2008)	- 31 -
Grafiek 5.1: Basisscenario	- 46 -
Grafiek 5.2: Scenario 1: hoge reële interestvoet	- 77 -
Grafiek 5.3: Scenario 2: lage reële interestvoet	- 78 -
Grafiek 5.4: Scenario 3: lage reële groei	- 79 -
Grafiek 5.5: Scenario 4: hoge reële groei	- 80 -
Grafiek 5.6: Scenario 5: kost veroudering	- 81 -
Grafiek 5.7: Scenario 6: hoge inflatie.....	- 82 -
Grafiek 5.8: Scenario 7: lage inflatie.....	- 83 -
Grafiek 5.9: Scenario 8: combinatie van voorgaande worst case scenario's	- 84 -
Grafiek 5.10: Scenario 9: combinatie van voorgaande best case scenario's inclusief vergrijzingskost	- 85 -
Grafiek 5.11: Scenario 10: combinatie van voorgaande best case scenario's.....	- 86 -
Grafiek 5.12: Scenario 11: tegenvaller uitgaven periode 2011-2015.....	- 87 -
Grafiek 5.13: Scenario 12: meevaller uitgaven periode 2011-2015.....	- 88 -

Lijst van tabellen

Tabel 3.1: Gegevens grafiek 3.1: totale overheidsschuld in % BBP	- 72 -
Tabel 3.2: Gegevens grafiek 3.2: lopend structureel en primair overheidssaldo.....	- 73 -
Tabel 3.3: Gegevens grafiek 3.3: nominaal BBP en impliciete rente op de schuld	- 74 -
Tabel 3.4: Gegevens grafiek 3.4: vereist en gerealiseerd primair saldo	- 76 -
Tabel 5.1: Exogene variabelen periode 1995-2010	- 39 -
Tabel 5.2: Endogene variabelen periode 1995-2010	- 40 -
Tabel 5.3: Aanname exogene variabelen basisscenario	- 45 -
Tabel 5.4: Aanname exogene variabelen scenario 1 en 2.....	- 48 -
Tabel 5.5: Aanname exogene variabelen scenario 3 en 4	- 51 -
Tabel 5.6: Aanname exogene variabelen scenario 5.....	- 53 -
Tabel 5.7: Aanname exogene variabelen scenario 6 en 7.....	- 55 -
Tabel 5.8: Aanname exogene variabelen scenario 8,9 en 10	- 57 -
Tabel 5.9: Aanname exogene variabelen scenario 11	- 59 -
Tabel 5.10: Aanname exogene variabelen scenario 12	- 61 -

Lijst van figuren

Figuur 4.1: Ledental RIZIV/aantal rechthebbenden per leeftijdscategorie (2008)	- 30 -
Figuur 4.2: Uitgaven RIZIV per leeftijdscategorie (2008)	- 30 -
Figuur 4.3: Morbiditeit	- 33 -

Hoofdstuk 1: Probleemstelling en methodologie

Dit hoofdstuk vangt aan met een omschrijving van het praktijkprobleem. In de tweede paragraaf wordt de centrale onderzoeksvraag, die bij dit praktijkprobleem aansluit, geformuleerd. Vervolgens zal ik, in de derde paragraaf, de deelvragen bij de centrale onderzoeksvraag omschrijven. Nadien wordt er, in het onderdeel kadering van het onderzoek, ingegaan op de beperkingen die van toepassing zijn op mijn analyse. Hierna zal ik het hoofdstuk afsluiten met een verantwoording van de onderzoeksopzet.

1.1 Praktijkprobleem

De financieel economische crisis bracht een grote media- belangstelling voor de Belgische overheidsfinanciën teweeg. Deze crisis leidde dankzij de globalisering namelijk tot financiële problemen op wereldwijde schaal zodat ook de lidstaten van de Europa Unie, waaronder België, getroffen werden door de problemen op de financiële markten.

De slechte cijfers van ons land zijn te wijten aan deze conjuncturele ontwikkelingen maar ook aan structurele problemen zoals de langdurige afwezigheid van een regering. Het is van belang om te weten te komen in welke mate deze cijfers als zorgwekkend beschouwd moeten worden en welke gevolgen ze hebben voor de evolutie van de overheidsfinanciën op lange termijn. Alvorens men zich over deze kwestie kan uitspreken moet men inzicht krijgen in de huidige stand van de Belgische overheidsfinanciën. Hiervoor is een studie van de stabiliteitsprogramma's noodzakelijk. Een vergelijking van drie recente stabiliteitsprogramma's geeft een duidelijk beeld van hoe de verwachtingen na verloop van tijd ernstig werden bijgesteld.

1.1.1 Stabiliteitsprogramma 2008-2011

In dit stabiliteitsprogramma, opgesteld door de Federale Overheidsdienst Financiën [FOD Financiën] (2008), werd met betrekking tot het vorderingensaldo voor het jaar 2007 een beperkt

tekort van 0,2% van het Bruto Binnenlands Product [BBP] vastgesteld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen [INR]. Toen stelde de regering zich tot doel om een evenwicht te bereiken in 2008 en overschotten te realiseren vanaf 2009 die tegen het einde van de legislatuur tot minstens 1% van het BBP moesten oplopen. Daarnaast werd er met betrekking tot de evolutie van de schuld een daling voorzien van de schuldgraad tot 71,1% in 2011. Wat de uitgaven voor sociale zekerheid betreft zou, volgens het rapport van juni 2007 van de Studiecommissie voor de Vergrijzing [SCvV], de daling van de vruchtbaarheid en de stijging van de levensverwachting leiden tot een toename van 4,4%, resp. 6,2%, van het BBP voor de periode 2006-2030, resp. 2006-2050.

1.1.2 Stabiliteitsprogramma 2009-2013

In het stabiliteitsprogramma dat in 2009 werd opgesteld door de FOD Financiën werd met betrekking tot het vorderingensaldo voor het jaar 2008 een tekort vastgesteld van 1,2% van het BBP. In dit stabiliteitsprogramma wordt een tijdelijk conjunctureel tekort als gevolg van de sterke veranderingen in de macro-economische omgeving als aanvaardbaar beschouwd. Vanzelfsprekend moeten de doelstellingen van vorig stabiliteitsprogramma door deze veranderingen worden bijgesteld. De gewijzigde economische omgeving leidde tot het ontstaan van een relanceplan, gericht op 4 assen, om de economie te ondersteunen:

1. Het aanpakken van de financieel- bancaire crisis
2. Het versterken van de duurzame sociaal economische hefboomen en investeringen in het leefmilieu
3. Het bevorderen van de competitiviteit van de bedrijven, werkgelegenheid en een goed sociaal klimaat
4. Het veilig stellen van de duurzame sanering van de overheidsfinanciën

Rekening houdend met deze maatregelen en de impact van de economische crisis op de begroting werd het vorderingentekort voor 2009 geschat op 3,4% van het BBP. De regering stelde zich daarnaast tot doel een evenwicht te bereiken in 2015. De maatregelen die de regering nam in het kader van de financiële crisis beïnvloedden de evolutie van de schuld eveneens in negatieve zin. De

daling van de schuldgraad tot 71,1% in 2011, voorzien in het stabiliteitsprogramma van 2008, moest plaats maken voor een opwaartse beweging tot 95% in 2010. Hierna zou de schuld volgens de verwachtingen opnieuw langzaam moeten afnemen. Daarnaast voorzagen men, volgens het rapport van juni 2008 van de SCvV, een toename van de sociale uitgaven tot 4,3%, resp. 6,3%, van het BBP voor de periode 2007 – 2030, resp. 2007 – 2050.

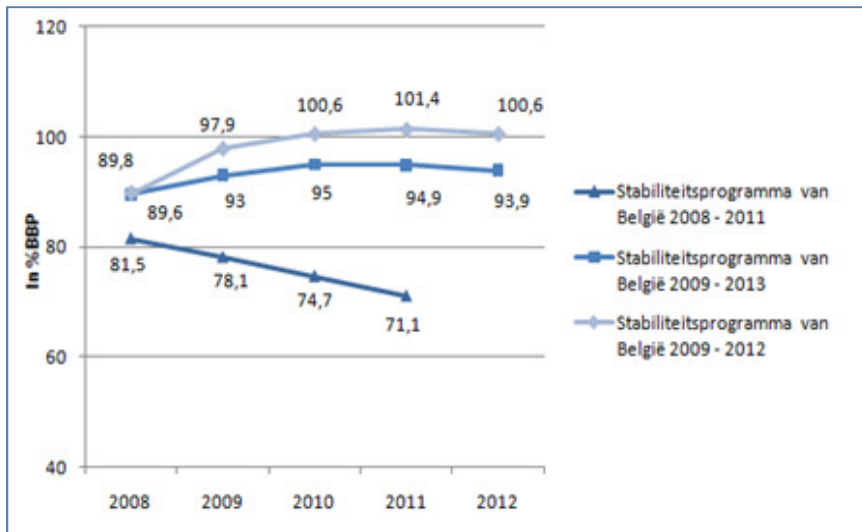
1.1.3 Stabiliteitsprogramma 2009-2012

In het daaropvolgende stabiliteitsprogramma (FOD Financiën, 2010) werd met betrekking tot het vorderingensaldo voor 2009 een tekort vastgesteld van 5,9% van het BBP. Dit tekort is van veel grotere omvang dan men aanvankelijk in april 2009 verwachtte. Een evenwicht in 2015 wordt echter nog steeds als haalbaar beschouwd. In dit stabiliteitsprogramma wordt gesteld dat een economische heropleving, gezien de dynamiek van de intrestlasten en de stijging van de uitgaven ten gevolge van de vergrijzing, niet voldoende zal zijn om het begrotingstekort terug te brengen naar 3% van het BBP. Daarom stelde de overheid een budgettaire saneringsprogramma op dat uitgaat van twee belangrijke doelstellingen:

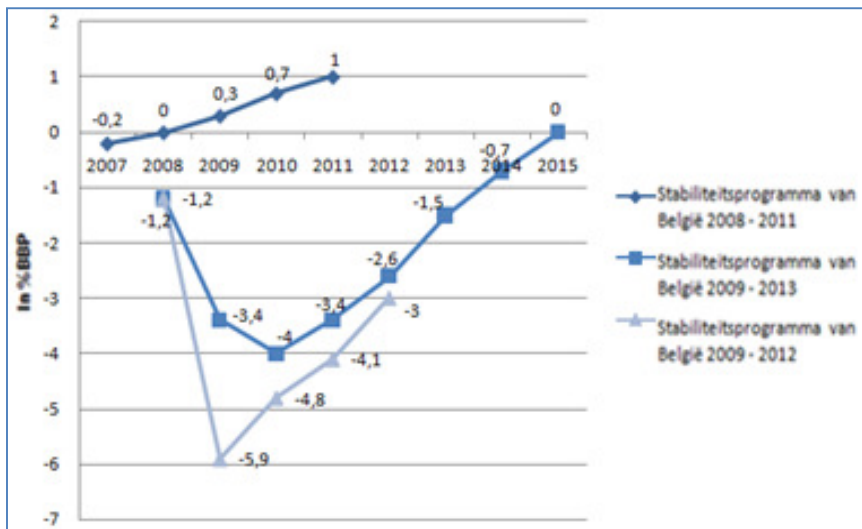
1. Een terugkeer naar een begrotingsevenwicht tegen uiterlijk 2015, conform het voornemen van de Belgische overheid in april 2009
2. Een tussentijdse doelstelling voor een tekort van maximum 3% tegen 2012

Dit saneringsprogramma zou de geloofwaardigheid van de overheidsfinanciën moeten verbeteren. Met betrekking tot de evolutie van de schuld wordt er voor 2010 een stijging voorzien tot 100,6% in tegenstelling tot de eerder verwachtte schuldgraad van 95%. Deze schuldgraad zou volgens de verwachtingen na 2011 opnieuw moeten afnemen. Wat de uitgaven voor de sociale zekerheid ten slotte betreft wordt er, volgens het rapport van juni 2009 van de SCvV, voor de periode 2008 – 2060 een budgettaire kost verwacht die zal oplopen tot 8,2% van het BBP.

Onderstaande grafieken geven een visuele weergave van de evolutie van het schuldsaldo en het vorderingensaldo.

Grafiek 1.1: vergelijking van het schuldsaldo

Grafiek 1.2: vergelijking van het vorderingensaldo

Het is duidelijk dat de oorspronkelijke aannames uit de stabiliteitsprogramma's van 2008 – 2011 en 2009 – 2013 veel te rooskleurig waren. Gezien de sterke verslechtering van de Belgische overheidsfinanciën op korte termijn, komen de overheidsfinanciën op lange termijn mogelijk ook in het gedrang. Daarnaast is het zo dat hoewel de financieel economische crisis een grote rol speelde in de verslechtering van de Belgische overheidsfinanciën, de impact van de structurele problemen, zoals de problematiek met betrekking tot de vergrijzing, niet onderschat mag worden (Quaden, 2010).

1.2 Onderzoeksvragen

1.2.1 Centrale onderzoeksvraag

Deze masterproef heeft als doelstelling de staat van de Belgische overheidsfinanciën te onderzoeken. Vermits de laatste stabiliteitsprogramma's aangeven dat de oorspronkelijke verwachtingen met betrekking tot de schuld en het vorderingensaldo op korte termijn in de verste verte niet behaald werden, moeten we ons de vraag stellen in hoeverre de Belgische overheidsfinanciën nog als houdbaar beschouwd kunnen worden. De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt:

“Komt de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën in het gedrang?”

Het beantwoorden van deze onderzoeksvraag zal de eventuele noodzaak tot ingrijpen en de urgentie waarmee dit moet gebeuren aangeven.

1.2.2 Deelvragen

Vooraleer een antwoord geformuleerd kan worden met betrekking tot de centrale onderzoeksvraag, dienen enkele deelvragen beantwoord te worden. Concreet focussen we op volgende deelvragen:

- Is er sprake van budgettair houdbare overheidsfinanciën in de periode van 1980 tot 2010?
Door naar belangrijke parameters te kijken zoals de overheidsschuld zal ik een uitspraak kunnen doen over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën van de voorbije 30 jaar.
- Speelt de vergrijzing een grote rol voor de Belgische overheidsfinanciën?
Het antwoord op deze deelvraag wordt bekomen na een grondige analyse van de invloed van de demografische veranderingen waarmee ons land geconfronteerd wordt op de overheidsfinanciën. Het is namelijk zo dat naarmate het effect van de vergrijzing groter wordt, de kans op houdbare overheidsfinanciën verkleint.

- Wat is het effect van kleine aanpassingen aan de macro-economische indicatoren voor de houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn?

Het antwoord op deze vraag geeft weer hoe drastisch het effect kan zijn van kleine veranderingen van bepaalde indicatoren zoals de groei etc. op de overheidsfinanciën. Zo kan mogelijk blijken dat de duurzaamheid van de overheidsfinanciën in het gedrang komt indien wordt uitgegaan van een groei of rente die licht verschilt van de voorspelde waarden.

1.3 Kadering van het onderzoek

Om te voorkomen dat het onderzoek te uitgebreid wordt, stel ik grenzen met betrekking tot de focus van het onderzoek. Zo zal ik het ruime concept budgettaire houdbaarheid definiëren en aangeven welke techniek gebruikt wordt om een uitspraak te doen over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën.

Met betrekking tot de simulaties, die uitgevoerd worden om de laatste onderzoeksvraag te beantwoorden, gebruik ik geen al te complexe modellen zoals de DSGE modellen daar ik me op de overheidsfinanciën op lange termijn focus. Deze modellen zijn namelijk typisch voor een tijdshorizon van 2 tot 6 jaar waarbij de economie gekenmerkt wordt door korte termijn inflatie en outputfluctuaties. Mijn budgettaire houdbaarheidsanalyse wordt daarentegen gekenmerkt door een langere tijdshorizon waardoor ik variabelen als groei en inflatie in mijn analyse als constanten kan beschouwen.

Daarnaast focus ik me in deze masterproef enkel op de stabiliteit van de geconsolideerde Belgische overheid, aspecten zoals regionalisering van bevoegdheden en middelen, transfers etc. komen dus niet aan bod.

1.4 Methodologie

Het eigenlijke onderzoek kan op basis van de onderzoeksmethode in twee delen worden opgesplitst. Het eerste deel komt tot stand na een theoretisch onderzoek, het tweede wordt door een meer praktijkgerichte aanpak gekenmerkt.

1.4.1 Theoretisch onderzoek

Het eerste deel van deze masterproef is gebaseerd op een diepgaand literatuuronderzoek. Zo wordt er in het tweede hoofdstuk een algemene definitie gegeven van concepten van budgettaire stabiliteit. Omdat ook het verleden een rol speelt in het analyseren van de budgettaire houdbaarheid van België, voer ik in het derde hoofdstuk een retrospectieve analyse uit. Dit hoofdstuk ontstaat na bestudering van de Belgische overheidsfinanciën over de laatste 30 jaar. In dit hoofdstuk zal de eerste onderzoeksvraag behandeld worden. In hoofdstuk vier wordt een antwoord gezocht op de tweede onderzoeksvraag. Opdat dit mogelijk is zal ik eerst grondig onderzoek verrichten naar de situatie met betrekking tot vergrijzing in ons land. Zo kan deze problematiek duidelijk en concreet in kaart worden gebracht waarna bepaald kan worden in welke mate de vergrijzing een rol speelt voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn.

1.4.2 Praktijkonderzoek

Het tweede deel van deze masterproef wordt gekenmerkt door een meer praktijkgerichte aanpak. De derde en laatste onderzoeksvraag wordt behandeld in het vijfde hoofdstuk van deze masterproef. Hierbij zal ik aan de hand van een relatief eenvoudig simulatiemodel van de geconsolideerde Belgische publieke financiën (gemaakt in EViews) voorspellingen doen met betrekking tot het verloop van de overheidsfinanciën op lange termijn. Het komt er hierbij op aan om eerst een basisscenario te ontwikkelen waarbij macro- economische indicatoren, zoals de groei en de rente, worden gebruikt die een realistische waarde krijgen toegewezen. Nadien worden

andere situaties gecreëerd die licht verschillen van dit basisscenario en wordt het effect op de overheidsfinanciën nagegaan. Hierbij zal aandacht besteed worden aan de invloed van de macro-economische indicatoren op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en de effecten van alternatieve beleidsscenario's. Nadien formuleer ik in hoofdstuk zes maatregelen die volgens mij noodzakelijk zijn om de houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën te garanderen.

Hoofdstuk 2: Budgettaire houdbaarheid: overzicht van de literatuur

Alvorens uitspraak gedaan kan worden over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën dient het concept budgettaire houdbaarheid gedefinieerd te worden. In de eerste sectie van dit hoofdstuk wordt een korte omschrijving gegeven van dit concept. Nadien worden er in de tweede sectie kwantitatieve maatstaven aangegeven aan de hand waarvan het eenvoudig te constateren is of de overheidsfinanciën budgettair houdbaar zijn.

2.1 Omschrijving van het concept budgettaire houdbaarheid

Intuïtief lijkt het eenvoudig om het concept budgettaire houdbaarheid te definiëren. Budgettair houdbare overheidsfinanciën kan men namelijk eenvoudigweg omschrijven als de toestand waarbij de actuele waarde van de toekomstige primaire overschotten gelijk is aan de huidige schuld (Krejdil, 2006). Houdbare overheidsfinanciën worden dus bereikt als de overheid in staat is om de aangegane schulden af te lossen zonder dat een al te grote verandering aan de huidige inkomsten- en uitgavenstroom noodzakelijk is (Internationaal Monetair Fonds [IMF], 2007). Aangezien er in deze masterproef ook gefocust wordt op budgettaire houdbaarheid op lange termijn, dient er aandacht besteed te worden aan de definiëring van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling [OESO] (2009). OESO verruimt voorgaande basisdefinitie namelijk met enkele karakteristieken waaraan de overheidsfinanciën moeten voldoen opdat ze ook op lange termijn als budgettair houdbaar beschouwd kunnen worden:

1. De overheidsfinanciën moeten solvabel zijn (nagaan in welke mate de overheid schulden heeft aangegaan en de daaruit voortvloeiende verplichtingen kan nakomen (Laveren, Engelen, Limère, & Vandemaele, 2004)
2. Er moet sprake zijn van economische groei, of op zijn minst een overheid die in staat is om groei te ondersteunen
3. De overheidsfinanciën moeten billijk zijn (ervoor zorgen dat de toekomstige generatie over dezelfde financiële voordelen kan beschikken als de huidige)

4. Afwezigheid van opwaartse belastingdruk
5. Demografische veranderingen moeten in rekening worden gebracht (kost vergrijzing)
6. Klimatologische veranderingen moeten in rekening worden gebracht (extra investeringen)
7. Rekening houden met mogelijke overheidsverplichtingen (bv. steun aan banken in crisis)

2.2 Indicatoren budgettaire houdbaarheid

Om te bepalen of de overheidsfinanciën budgettair houdbaar zijn heeft men nood aan kwantitatieve maatstaven. De indicatoren voor budgettaire houdbaarheid worden in deze sectie aangehaald. Het is echter moeilijk om een indicator aan te geven die rekening houdt met al de bovenstaande kenmerken van budgettaire houdbaarheid. De indicatoren die hieronder worden weergegeven geven daarentegen wel een beeld over de toestand waarin de overheidsfinanciën zich moet bevinden opdat ze als budgettair houdbaar beschouwd kan worden.

Eerst wordt er verwezen naar het onderzoek van Langenus (2006). Dit onderzoek geeft een overzicht van theoretische uitwerkingen en operationele definities die gebruikt kunnen worden om budgettaire houdbaarheid op een kwantitatieve manier uit te drukken. Nadien wordt verwezen naar een publicatie van de Nationale Bank van België [NBB] (2009) waarin het rentesnieuwbaaleffect op de overheidsschuld wordt besproken. Met behulp van dit concept kan men ook een uitspraak doen over de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën.

2.2.3. Theoretische uitwerkingen

De theoretische uitwerkingen met betrekking tot budgettaire houdbaarheid kunnen binnen drie raamwerken gesitueerd worden (Balassone and Franco, 2000):

1. Eerste raamwerk: Domar (1944) trok als eerste de aandacht op het positieve effect van de overheidsschuld, namelijk het effect op het inkomen. Voordien werd enkel aandacht geschonken aan het idee dat een lenende overheid alleen maar zou leiden tot een steeds

groter wordende overheidsschuld en dus tot hogere belastingen. Domar verworp deze gedachtegang door aan te geven dat er geen sprake is van een opwaartse belastingdruk zolang de verhouding tussen het inkomen en de overheidsschuld constant blijft (Sardoni, 2008).

2. Tweede raamwerk: Budgettaire houdbaarheid wordt volgens Buitier (1985) bereikt als de verhouding tussen het zuiver vermogen van de publieke sector (totale activa – totale schulden) en het BBP onveranderd blijft op het huidige niveau.
3. Derde raamwerk: Omdat het zuiver vermogen van de publieke sector zeer moeilijk te berekenen is, ontwikkelden Blanchard et al. (1990) een theorie met de focus op de makkelijker te berekenen schuld/BBP ratio. Dit raamwerk wordt gekenmerkt door twee noodzakelijke voorwaarden (Bouchet, 2003):
 1. De verhouding tussen schuld en inkomen moet opnieuw naar het initieel niveau gebracht worden.
 2. Het tijdsaspect moet ingecalculeerd worden. De netto actuele waarde [NAW] van de toekomstige primaire overschotten moet gelijk zijn aan de huidige schuld.

Bij het gebruik van deze theoretische concepten voor het bepalen van de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën van een land heerst er onder andere onduidelijkheid over de gebruikte variabelen (nominaal of reëel karakter), over de schuld (netto of bruto) en over de waarde van de overheidseffecten (nominale waarde of marktwaarde).

2.2.4. Operationele definities

Gezien de problemen die optreden bij het gebruik van de theoretische raamwerken is het niet verwonderlijk dat in de loop der jaren verschillende operationele definities ontwikkeld werden. We kunnen deze operationele definities opdelen in twee categorieën, namelijk de backward looking en forward looking approaches (Langenus, 2006).

2.2.4.1. Backward-looking approaches

De benaderingen die onder deze aanpak vallen baseren zich op historische data. Aan de hand van deze benaderingen wordt de effectiviteit van het in het verleden toegepaste beleid geëvalueerd. Dit leidt tot interessante inzichten. Het is echter niet zo dat uit deze aanpak algemene conclusies getrokken kunnen worden met betrekking tot het meest effectieve beleid voor de toekomst. Benaderingen die in het verleden hun nut bewezen leiden namelijk niet noodzakelijk tot effectiviteit en efficiëntie in de toekomst. Hoewel Langenus (2006) in zijn werk drie groepen van testen onderscheidt die onder deze aanpak vallen worden deze in dit werk niet verder aangehaald of onderzocht daar deze moeilijk rekenwerk vereisen.

2.2.4.2. Forward-looking approaches

De forward-looking approach kan, in tegenstelling tot de backward-looking approach, zijn nut bewijzen voor het evalueren van de overheidsfinanciën op lange termijn. De forward-looking approach tracht, op basis van beschikbare informatie en aan de hand van macro-economische en demografische assumpties, de toekomstige evolutie van de openbare financiën te voorspellen. Hierbij kunnen, op basis van de manier waarop resultaten geïnterpreteerd worden, drie categorieën onderscheiden worden (Langenus, 2006).

2.2.4.2.1. Long-term projections

Deze projecties trachten aan de hand van beschikbare informatie een uitspraak te doen over de toekomst van de openbare financiën. De actuele situatie wordt grondig onderzocht en met mogelijke toekomstige problemen wordt rekening gehouden. Opdat deze problemen eenvoudiger verwerkt kunnen worden in de projecties, worden ze vaak cijfermatig voorgesteld. Voor België is de toenemende vergrijzing een goed voorbeeld van zulk probleem waar men in de toekomst rekening mee dient te houden. Door de veranderingen in de levensstructuur van onze bevolking, te wijten aan zowel de stijging van de levensverwachting als de daling van de vruchtbaarheidsgraad, zal ons

land vooral op langere termijn geconfronteerd worden met een klein aantal actieven die de sociale uitkeringen zullen moeten financieren van een groot aantal niet-actieven (FOD Financiën, 2008). Naast het inschatten van de ernst van deze demografische verandering worden ook aannames met betrekking tot macro-economische variabelen, zoals de intrestvoet, gedaan waarna een goede schatting gemaakt kan worden van de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Deze overheidsfinanciën worden als onhoudbaar beschouwd als ze op het eind van de geprojecteerde termijn gekenmerkt worden door een hoge en stijgende schuld (Langenus, 2006).

2.2.4.2.2. Synthetic indicators

De indicatoren die in deze sectie worden aangehaald zijn gebaseerd op voorgaande projecties op lange termijn. Ze trachten te meten welke aanpassingen noodzakelijk zijn om een bepaalde schuldratio in de toekomst te bereiken.

Eén van de eerste indicatoren is de tax-gap indicator (Blanchard et al., 1990). Hierbij gaat men ervan uit dat er sprake is van budgettaire houdbare overheidsfinanciën indien een belastingniveau wordt geheven dat er, gegeven de verwachte ontwikkeling van de primaire uitgaven, voor zorgt dat de overheidsschuld op hetzelfde niveau blijft als aan het begin van de onderzochte periode. Deze indicator heeft tot gevolg dat stijgende overheidsuitgaven gecompenseerd moeten worden door hogere belastingen (Langenus, 2006).

Een andere indicator houdt rekening met de gevolgen van de vergrijzing. Delbecque en Bogaert (1994) gebruikten deze indicator om de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën na te gaan. Bij deze methode gaat men op zoek naar het minimaal vereist primair saldo (s^{mv}) voor een bepaald land. Dit kan beschouwd worden als het peil van het primair saldo dat voortdurend constant kan worden gehouden zonder dat het een enorme schuldenlast veroorzaakt. Daar de vergrijzing een neerwaartse druk uitoefent op het primair saldo, onder andere door de toenemende pensioenuitgaven, dient men hier rekening mee te houden bij het berekenen van dit saldo. Meer specifiek moet men nagaan welk niveau het primair saldo op korte termijn moet bereiken opdat het saldo op lange termijn, en dus onder invloed van de neerwaartse

druk die veroorzaakt wordt door de vergrijzing, nog steeds als budgettair houdbaar beschouwd kan worden. Dat niveau wordt het aanbevolen primair saldo (s^*) genoemd. Om te bepalen of de overheidsfinanciën van een bepaald land als budgettair houdbaar beschouwd kunnen worden dient men dan ook zowel met s^{mv} als met s^* rekening te houden. Het verschil tussen deze twee concepten kan gedefinieerd worden als 'the sustainability gap'.

Er wordt gebruik gemaakt van volgende indicatoren voor het meten van 'the sustainability gap':

S1: deze indicator meet het verschil tussen de gemiddelde belastingsratio die noodzakelijk is om een schuldsaldo van 60% van het BBP te bereiken op lange termijn en de huidige belastingsratio. Een positieve waarde voor S1 geeft dus aan dat de overheidsfinanciën in dat opzicht budgettair onhoudbaar zijn.

S2: deze indicator meet de vereiste verandering van de belastingsratio opdat de huidige NAW van de toekomstige primaire balansen gelijk is aan de huidige overheidsschuld.

De S1 en S2 indicatoren kunnen echter slechts als ruwe schattingen van 'the sustainability gap' beschouwd worden. Het is namelijk zo dat het Stabiliteits- en Groeipact in 2005 herzien werd omdat bepaalde lidstaten moeilijkheden hadden om de vooropgestelde doelstellingen te behalen. Sindsdien worden de doelstellingen op middellange termijn aangepast aan de landspecifieke situatie. Eén van de implicaties van deze herziening heeft betrekking op het feit dat een deficit niet meer noodzakelijk een teken van budgettaire onhoudbaarheid is. Voor landen met een lage schuld en een hoge potentiële groei kan een tekort van 1% namelijk als aanvaardbaar beschouwd worden (Langenus, 2005). Hierdoor komt de correctheid van de S1 en S2 indicatoren dus onder vuur.

2.2.4.2.3. Generational accounting

Bij deze methode ligt de nadruk op de intertemporele fiscale last voor de verschillende generaties. Langenus (2006) haalt aan dat voor elke generatie de NAW van de toekomstige nettobetalingen aan de overheid, gezien het huidige beleid, berekend wordt. Nadien kan de gemiddelde fiscale last

voor de ongeboren generaties afgeleid worden door de som van voornoemde nettobetalingen af te trekken van de huidige netto overheidsschuld en de NAW van de geplande overheidsconsumptie en investeringen.

Indien er een positief verschil is tussen de last die de ongeboren generaties zullen moeten dragen en de last van de huidige jongst levende generatie kan het huidige beleid als onhoudbaar beschouwd worden. Een positief verschil wijst namelijk op het feit dat de toekomstige generaties zullen moeten opdraaien voor de uitgaven van de huidige generaties.

2.2.5. Rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld

De evolutie van de overheidsschuld van een land geeft veel prijs over de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Meer bepaald moet er worden nagegaan of de interestbetalingen op de overheidsschuld ertoe leiden dat deze schuld in erge mate toeneemt. Dit effect, waarbij de overheidsschuld toeneemt door de interest die erop verschuldigd is, noemt men het sneeuwbaaleffect. De NBB verwijst naar de impact van dit effect op de Belgische overheidsfinanciën in haar jaarverslag van 2009.

De NBB geeft in dit verslag aan dat er aan 2 voorwaarden voldaan moet worden opdat er sprake is van het sneeuwbaaleffect:

1. de impliciete rente op de schuld moet hoger zijn dan de nominale groei van het BBP
2. het gerealiseerd primair saldo moet lager liggen dan het vereist primair saldo, waarbij het

vereist primair saldo bekomen wordt door: $sp_t^* = d_{t-1} * \frac{(i_t - g_t)}{(1 + g_t)}$

waarbij:

sp_t^* = primair saldo noodzakelijk om overheidsschuld ratio te stabiliseren

d_{t-1} = schuld ratio aan het eind van het voorgaande jaar

i_t = impliciete rente op de schuld

g_t = nominale groei BBP

Hierbij kan de eerste voorwaarde als essentieel beschouwd worden opdat er sprake kan zijn van een sneeuwbaaleffect. Indien er enkel een gerealiseerd primair saldo kan worden vastgesteld dat

zich op een lager niveau bevindt dan het vereist primair saldo zonder dat de impliciete rente de nominale groei van het BBP overstijgt, is er ook sprake van een schuldstijging maar kan deze niet explosief genoemd worden.

Indien er voldaan is aan beide voorwaarden kan men stellen dat het sneeuwbaaleffect optreedt. Er is dan namelijk sprake van een explosieve schuldstijging en dus van budgettair onhoudbare overheidsfinanciën.

Hoofdstuk 3: Houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën: een retrospectieve analyse

In dit hoofdstuk wordt een antwoord geboden op de eerste deelvraag namelijk "Is er sprake van budgettaire houdbare overheidsfinanciën in de periode van 1980 tot 2010?". In de eerste sectie worden de concepten overheidsschuld en overheidssaldo gedefinieerd. Ook wordt er een indicator uit voorgaand hoofdstuk geselecteerd aan de hand waarvan de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën zal worden nagegaan. Nadien wordt er in sectie twee een gedetailleerd onderzoek gedaan naar het verloop van de voornoemde concepten en indicator voor België gedurende de periode van 1980 tot 2010.

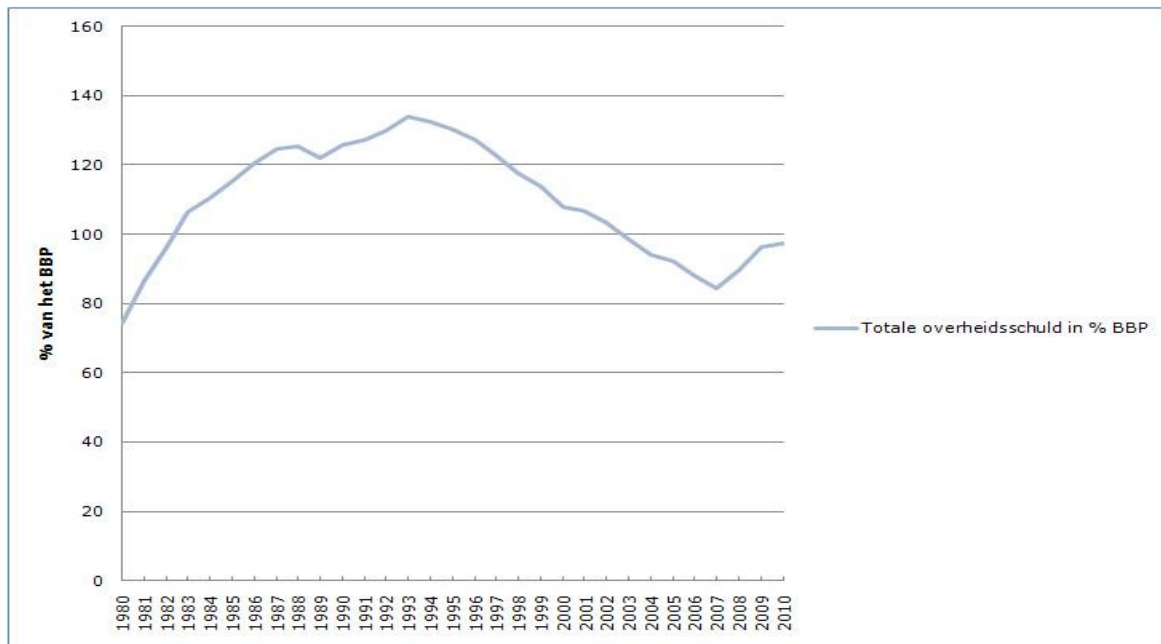
3.1. Overzicht van de Belgische overheidsfinanciën: 1980-2010

Alvorens de concrete gegevens van België te bespreken worden de concepten overheidsschuld, overheidssaldo en de link met de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën gedefinieerd. Ter verduidelijking wordt er in deze definiëring reeds gebruik gemaakt van grafische voorstellingen met betrekking tot de gerealiseerde gegevens voor de periode van 1980 tot 2010.

3.1.1. Definiëring van de overheidsschuld

In grafiek 3.1 wordt een beeld geschetst van het schuldsaldo van de voorbije 30 jaar. Deze schuld omvat alle uitstaande verbintenissen van de centrale, regionale en lokale overheden van ons land (inclusief de sociale zekerheid) tegenover gezinnen, banken en niet-residenten. Men kan de overheidsschuld ook omschrijven als het gecumuleerd totaal van alle in het verleden gerealiseerde overheidstekorten waarvoor leningen werden aangegaan. Deze schuld wordt meestal uitgedrukt als percentage van het BBP omdat er zo een beter inzicht in de relatieve omvang van de schuld verschaft wordt en het de vergelijking tussen landen bevordert (Van Poeck, 2007). Grafiek 3.1

geeft aan dat de overheidsschuld steeg tot 1993, daarna daalde tot 2007 en sindsdien opnieuw aan het stijgen is.

Grafiek 3.1: Totale schuld in % BBP van 1980 – 2010 (bron gegevens: zie bijlage 1, grafiek 3.1)

3.1.2. Definiëring van het overheidssaldo

Grafiek 3.2 geeft het overheidssaldo van de voorbije 30 jaar van België weer. In deze grafiek wordt een onderscheid gemaakt tussen het lopend, het structureel en het primair overheidssaldo. Het lopend overheidssaldo kan gedefinieerd worden als het verschil tussen de ontvangsten en de uitgaven van de overheid. Indien de ontvangsten de uitgaven overstijgen spreekt men van een overheidsoverschot, hiermee kan de overheid zijn schuld verminderen. Een overheidstekort geeft daarentegen aanleiding tot een groter wordende overheidsschuld. Bij het structureel overheidssaldo worden de conjuncturele invloeden (bijvoorbeeld verhoogde werkloosheidsuitkeringen en verminderde belastingontvangsten in geval van recessie) weggewerkt. Grafiek 3.2 geeft aan dat er in België weinig verschil is tussen het structureel overheidssaldo en het lopend overheidssaldo, dit wijst op het feit dat de conjunctuur weinig invloed heeft op de toestand van de Belgische overheidsfinanciën. Het primair saldo geeft ten slotte het verschil weer tussen de ontvangsten en de uitgaven (exclusief de intrestbetalingen op de schuld). Dit saldo

verschafft ons inzicht met betrekking tot de staat van de overheidsfinanciën indien er geen sprake was van een overheidsschuld die het budget bezwaard (Van Poeck, 2007).

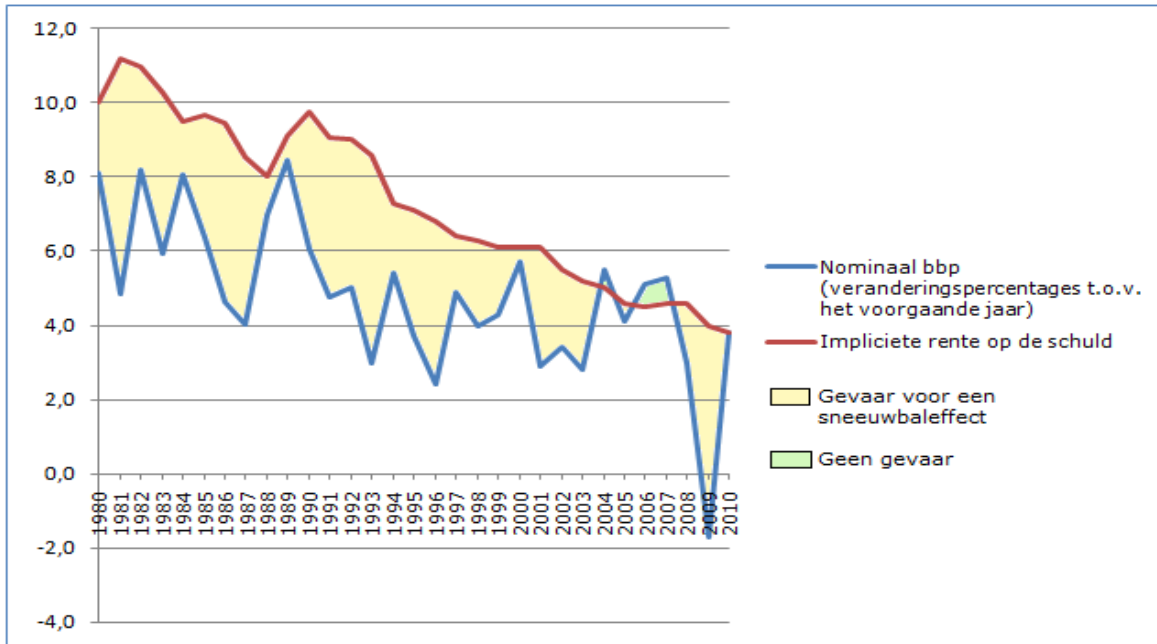

Grafiek 3.2: Loperend overheidssaldo, Structureel overheidssaldo, Primair overheidssaldo (bron gegevens: zie bijlage 1, grafiek 3.2)

3.1.3. Link met budgettaire houdbaarheid

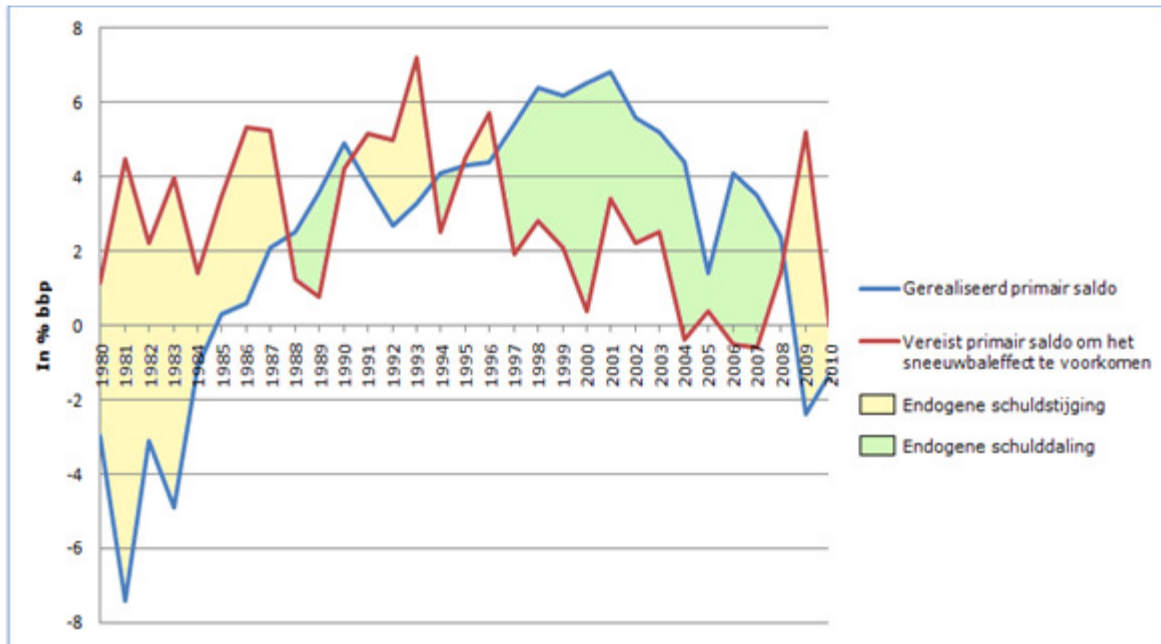
In hoofdstuk 2 werden tal van indicatoren aangehaald om na te gaan of de overheidsfinanciën als budgettair houdbaar beschouwd kunnen worden. Het rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld kan voor de doeleinden van deze masterproef als het meest geschikt omschreven worden. Dit effect kan vrij eenvoudig berekend worden en geeft een duidelijk beeld van de al dan niet budgettair houdbare toestand van de overheidsfinanciën.

Zoals in hoofdstuk 2 werd aangegeven, zijn er 2 voorwaarden waaraan de overheidsfinanciën moeten voldoen opdat er sprake is van het rentesneeuwbaaleffect. In grafiek 3.3 worden de Belgische overheidsfinanciën getoetst aan de eerste. Deze grafiek geeft weer in welke jaren er sprake was van gevaar voor het sneeuwbaaleffect, dus wanneer de impliciete rente op de schuld hoger was dan de nominale groei van het BBP, en in welke jaren dit niet het geval was.

Grafiek 3.3: vergelijking van de impliciete rente en de nominale groei (bron gegevens: zie bijlage 1, grafiek 3.3)

In grafiek 3.4 wordt aandacht besteed aan de tweede voorwaarde die door de NBB gedefinieerd werd. Deze grafiek geeft aan of er in een bepaald jaar van de bestudeerde periode sprake is van een endogene schuldstijging of schulddaling. De endogene verandering van de schuld wordt weergegeven aan de hand van het verschil tussen het gerealiseerd primair saldo en het primair saldo dat noodzakelijk wordt geacht om de overheidsschuld ratio te stabiliseren. Een positief resultaat van deze bewerking duidt op een endogene schulddaling terwijl een negatief resultaat aangeeft dat er een endogene schuldstijging plaatsvindt.

Grafiek 3.4: Bijdrage van het sneeuwbaaleffect tot de verandering van de schuld (bron gegevens: zie bijlage 1, grafiek 3.4)

Om na te gaan of de overheidsfinanciën gedurende een bepaald jaar als budgettair onhoudbaar beschouwd kunnen worden, moet nagegaan worden of er aan de beide voorwaarden die door de NBB werden aangegeven voldaan wordt.

3.2. Gedetailleerde bespreking van het verloop van de Belgische overheidsschuld, het overheidssaldo en het rentesneeuwbaaleffect

In deze sectie worden de Belgische overheidsfinanciën van dichterbij bekeken. Het specifieke verloop van de overheidsschuld, het overheidssaldo en de bijdrage van het sneeuwbaaleffect tot de verandering van de schuld dat in bovenstaande sectie reeds grafisch werd aangetoond, wordt hier verder besproken.

De bestudeerde periode wordt opgedeeld op basis van de evolutie van de Belgische overheidsschuld, het overheidssaldo en de bijdrage van het sneeuwbaaleffect. Zo kunnen er drie deelperiodes onderscheiden worden, namelijk een periode van 1980 tot 1987, van 1988 tot 2007 en van 2008 tot 2010.

3.2.1. Evolutie van 1980 tot 1987

3.2.1.1. *De overheidsschuld*

Bij het bestuderen van de Belgische overheidsschuld over de laatste 30 jaar (grafiek 3.1), kan men vaststellen dat de periode van 1980 tot 1984 gekenmerkt wordt door een sterke stijging van de overheidsschuld. Ook na 1984 blijft de overheidsschuld stijgen, maar aan een minder hoog tempo. De oliecrisis van 1979 en de daarop volgende ernstige en langdurige economische stagnatie kan bestempeld worden als de belangrijkste oorzaak voor deze schuldstijging. In deze periode steeg de schuld van 74,1% in 1980 tot 124,8% van het BBP in 1987 (Van Poeck, 2007).

3.2.1.2. *Het overheidssaldo*

De evolutie van de overheidsschuld hangt sterk samen met de evolutie van het overheidssaldo (Van Poeck, 2007). Het overheidssaldo wordt van 1980 tot 1984 gekenmerkt door een lopend overheidstekort dat meer bedraagt dan 10% van het BBP (grafiek 3.2). Vanaf 1985 vermindert dit excessieve overheidstekort, zei het aan een traag tempo.

Het lopend en het structureel overheidssaldo kunnen bijna als gelijklopend beschouwd worden. Dit geeft aan dat de invloed van de conjuncturele ontwikkelingen op het lopend overheidssaldo gering is. Wat het overheidssaldo exclusief de intrestbetalingen betreft, kunnen er tot 1984 tekorten worden vastgesteld. Vanaf 1985 worden er beperkte primaire overschotten gerealiseerd.

3.2.1.3. *Het rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld*

Grafiek 3.3 toont aan dat de impliciete rente op de schuld zich steeds boven de nominale groei van het BBP bevindt in de periode van 1980 tot 1987. Er bestaat dus gedurende deze hele periode gevaar voor een sneeuwbaaleffect.

Uit grafiek 3.4 blijkt dat er gedurende deze periode sprake is van een endogene schuldstijging. Het gerealiseerd primair saldo bevindt zich namelijk steeds op een lager niveau dan het vereist primair saldo om het sneeuwbaaleffect te voorkomen.

Gezien het feit dat er zowel een onvoldoende hoge groei van het BBP was in vergelijking met de impliciete rente op de schuld als een onvoldoende hoog primair saldo gerealiseerd werd, kan gesteld worden dat er tijdens de periode van 1980 tot 1987 sprake was van een explosieve schuldstijging. De Belgische overheidsfinanciën kunnen in deze periode dus niet als budgettair houdbaar beschouwd worden.

3.2.2. Evolutie van 1988 tot 2007

3.2.2.1. *De overheidsschuld*

Vanaf 1987 steeg de Belgische overheidsschuld slechts in geringe mate (grafiek 3.1). Het jaar 1993 kan beschouwd worden als een keerpunt in de evolutie van de overheidsfinanciën. Nadien begon de overheidsschuld drastisch af te nemen dankzij de zware saneringen die werden uitgevoerd.

Het is geen toeval dat net in deze periode zoveel aandacht besteed werd aan de vermindering van de schuld. België wou namelijk deel uitmaken van de Europese Monetaire Unie [EMU]. Deze unie zou aan de hand van een 3- stappenplan verwezenlijkt worden (Europese Centrale Bank, z.d.). Opdat België aan de derde fase zou kunnen deelnemen, moest het voldoen aan de convergentiecriteria. Eén van deze criteria had betrekking op de staat van de overheidsfinanciën. De overheidsschuld mocht namelijk niet meer bedragen dan 60% van het BBP, of moest op zijn minst aan een voldoende hoog tempo evolueren naar deze 60% (NBB, z.d). Vandaar dat België met het oog op zijn toetred tot de derde en laatste fase in 1999, enorme inspanningen heeft gedaan om de overheidsschuld te doen afnemen. Deze schulddaling werd voortgezet tot 2007, de overheidsschuld strandde toen op 84,2% van het BBP.

3.2.2.2. Het overheidssaldo

Net zoals in de periode van 1980 tot 1987 kan men vaststellen dat ook in deze periode het lopend overheidssaldo en het structureel overheidssaldo hetzelfde traject volgen (grafiek 3.2). Voor de jaren 2006 en 2007 valt echter op dat het structureel saldo meer afwijkt van het lopend overheidssaldo dan voordien.

Zoals hierboven vermeld, werd er vanaf 1985 een primair overschot gerealiseerd. Ook gedurende de periode van 1988 tot 2007 bleef het primair overheidssaldo als percentage van het BBP een positieve waarde behouden. Van een (miniem) lopend overheidsoverschot is echter pas sprake vanaf het jaar 2000. Hieruit blijkt dat de interestbetalingen een zware last leggen op de overheidsfinanciën (Van Poeck, 2007).

3.2.2.3. Het rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld

3.2.2.3.1. Van 1988 tot 2005

Grafiek 3.3 geeft aan dat er van 1988 tot en met 2005 gevaar was voor een sneeuwbaaleffect. Tijdens deze jaren ligt de impliciete rente op de overheidsschuld namelijk hoger dan de nominale groei van het BBP.

Uit grafiek 3.4 kan geconcludeerd worden dat er in bepaalde jaren van deze periode sprake was van een endogene schuld stijging, in andere jaren van een endogene schuld daling. Daar de impliciete rente steeds hoger lag dan de groei van het nominaal BBP (grafiek 3.3) kan een endogene schuld daling enkel aan een voldoende hoog primair saldo te wijten zijn. Voor de jaren die gekenmerkt worden door een endogene schuld stijging, namelijk 1991, 1992, 1993, 1995 en 1996, werd er echter een onvoldoende hoog primair overschot (zie tabel 3.4 in bijlage 1) gerealiseerd waardoor de rentesneeuwbal aan het rollen is gegaan en er gedurende die jaren sprake is van budgettair onhoudbare overheidsfinanciën. Tijdens de overige jaren van de

beschouwde periode is er echter sprake van budgettair houdbare overheidsfinanciën daar er een voldoende hoog primair saldo gerealiseerd werd.

3.2.2.3.2. Van 2006 tot 2007

De jaren 2006 en 2007 werden daarentegen gekenmerkt door een groei van het nominaal BBP die hoger lag dan de impliciete rente op de schuld waardoor er tijdens deze jaren geen sprake meer was van gevaar voor het sneeuwbaaleffect (grafiek 3.3).

Grafiek 3.4 geeft bovendien aan dat er in de jaren 2006 en 2007 sprake was van een endogene schulddaling. Het jaar 2006, resp. 2007, werd dan ook gekenmerkt door een gerealiseerd primair saldo van 4,1% van het BBP, resp. 3,5%, dat aanzienlijk hoger ligt dan het vereist primair saldo om het sneeuwbaaleffect te voorkomen, namelijk -0,5% van het BBP, resp. -0,6% (gegevens afkomstig van bijlage grafiek 3.3). De overheidsfinanciën kunnen dus gedurende deze jaren als budgettair houdbaar omschreven worden.

3.2.3. Evolutie van 2008 tot 2010

3.2.3.1. De overheidsschuld

De Belgische overheidsfinanciën werden zwaar getroffen door de financiële en economische crisis die in 2007 uitbrak. Uit grafiek 3.1 blijkt dat de overheidsschuld vanaf 2008 opnieuw in stijgende lijn beweegt met een schuld die stijgt tot 97,5% van het BBP in 2010.

3.2.3.2. Het overheidssaldo

De inkrimping van de groei en de stijging van de werkloosheid als gevolg van de financiële en economische crisis zijn slechts twee van de vele factoren die aanleiding geven tot een

noodzakelijke stijging van de overheidsuitgaven en een forse daling van de overheidsontvangsten (FOD Financiën, 2010). Vandaar dat ook wat het overheidssaldo betreft een daling vast te stellen is.

Aan de lange periode van primaire overschotten, die zijn aanvang kende vanaf 1984, kwam vanaf 2009 een einde. De jaren 2009 en 2010 worden namelijk gekenmerkt door primaire tekorten van resp. -2,4% en -1,3% van het BBP (gegevens afkomstig van bijlage 1, grafiek 3.2).

Ook wijkt het structureel overheidssaldo in deze periode merkbaar af van het lopend overheidssaldo. Deze afwijking is te wijten aan de gevolgen van de financieel economische crisis, zo moest de overheid bijvoorbeeld meer geld besteden aan werkloosheidsuitkeringen door de toename van het aantal werklozen. Daarnaast wordt dit effect versterkt door het feit dat er minder overheidsinkomsten zijn onder andere omdat er minder belastingsgeld wordt ontvangen door een verminderde consumptie, een kleiner aantal werkenden en minder grote ondernemingswinsten (Van Poeck, 2007).

3.2.3.3. Het rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld

Uit grafiek 3.3 blijkt dat er vanaf 2008 opnieuw gevaar is voor een sneeuwbaaleffect. De sterke daling van het nominaal BBP in deze periode is vooral te wijten aan de financieel economische crisis waar ons land mee geconfronteerd werd. Aan de eerste voorwaarde opdat een explosieve schuld stijging kan plaatsvinden is dus voldaan.

Grafiek 3.4 geeft aan dat er vanaf 2008, na een periode van meer dan 10 jaar endogene schulddaling, opnieuw sprake is van een endogene schuld stijging. De rentesneeuwbal is dus weer aan het rollen gegaan waardoor de overheidsfinanciën als budgettair onhoudbaar bestempeld kunnen worden.

Hoofdstuk 4: De vergrijzingsproblematiek in België

In dit hoofdstuk wordt een antwoord geboden op de tweede deelvraag, namelijk "Speelt de vergrijzing een grote rol voor de Belgische overheidsfinanciën?". Het beantwoorden van deze vraag is van groot belang opdat er een correct beeld gevormd kan worden van de Belgische overheidsfinanciën en de evolutie van deze financiën naar de toekomst toe.

Eerst wordt het concept vergrijzing gedefinieerd, waarna België aan deze definitie getoetst wordt. Nadien wordt de focus gelegd op de impact van vergrijzing op de kosten voor gezondheidszorg en pensioenen. Tot slot wordt er gekeken naar de budgettaire kost van de vergrijzing. Hierbij wordt er concreet nagegaan of de impact van de vergrijzingsproblematiek als zorgwekkend bestempeld dient te worden.

4.1. Definitie vergrijzing

Wanneer er gesproken wordt over de vergrijzing van de bevolking doelt de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid [FOD SZ] (2011) op volgende twee situaties:

1. Ofwel een stijging van de gemiddelde leeftijd van een samenleving
2. Ofwel een stijging van het percentage ouderen

Indien een land geconfronteerd wordt met beide fenomenen, spreekt men van dubbele vergrijzing.

4.1.1. Vergrijzing in België

Om na te gaan of er sprake is van vergrijzing in België, wordt ons land aan bovenstaande definitie getoetst. Hiervoor baseer ik mij op 'de bevolkingsvooruitzichten van 2007-2060', meer bepaald op de demografische indicatoren voor deze periode. Deze kwamen tot stand door de samenwerking

tussen het Federaal Planbureau, de Algemene Directie van Statistiek en Economische Informatie [AD SEI] en een wetenschappelijk begeleidingscomité.

4.1.1.1. Stijging van het percentage ouderen

Uit de demografische indicatoren kan het percentage van de bevolking worden afgeleid met een leeftijd vanaf 65 jaar. Bij het bestuderen van de gegevens voor het jaar 2010 valt op dat men er in 2007 van uit ging dat de bevolking van 2010 gekenmerkt zou worden door 17,18 % 65- plussers. Als men dit percentage vergelijkt met het oorspronkelijk gerealiseerd cijfer in 2010, namelijk 17,16%, kan worden vastgesteld dat de predictie uit de 'bevolkingsvooruitzichten 2007-2060' heel precies is. Dit betekent echter niet dat men er daarom vanuit mag gaan dat de predicties van het Federaal Planbureau ook voor al de volgende jaren correct zullen zijn. Er kunnen zich namelijk steeds situaties voordoen die de groei van de bevolking inperken of stimuleren.

Bij het bestuderen van de evolutie van het percentage 65-plussers doorheen de jaren valt op dat deze bevolkingsgroep steeds groter wordt. Terwijl de bevolking in het jaar 2000 16,75% 65-plussers telde, loopt dit percentage in 2010 reeds op tot 17,18 %. Binnen 9 jaar, in 2020, mogen we ons verwachten aan 19,24% 65- plussers om te eindigen op een percentage van 26,27% in het jaar 2060. Er kan dus een stijging van het aantal ouderen worden vastgesteld waardoor, volgens de definitie, geconcludeerd kan worden dat België geconfronteerd zal worden met vergrijzing gedurende de komende perioden.

4.1.1.2. Stijging van de gemiddelde leeftijd van de samenleving

Wat de gemiddelde leeftijd betreft kan worden vastgesteld dat deze doorheen de jaren steeds toeneemt. De gemiddelde leeftijd bedroeg in 2000 39,65 jaar en liep op tot 40,87 jaar in 2010. Voor 2020, resp. 2060, wordt verwacht dat de gemiddelde leeftijd 41,74, resp. 45,01, jaar zal bedragen.

Daar ons land, naast de stijging van het percentage ouderen, ook geconfronteerd wordt met een stijging van de gemiddelde leeftijd van de samenleving kan er gesteld worden dat er in België sprake is van een dubbele vergrijzing.

4.2. Evolutie van de kosten voor gezondheidszorg en pensioenen

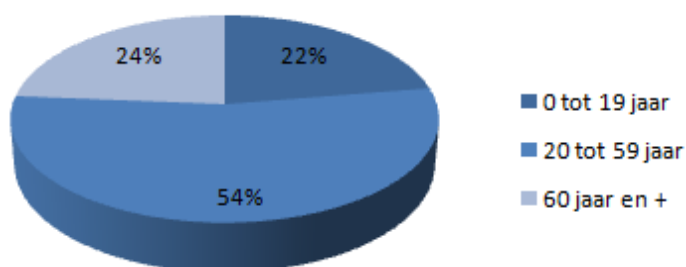
Wanneer men spreekt over vergrijzing denkt men vrijwel rechtstreeks aan de extra kosten voor gezondheidszorg en de uitbetaling van de pensioenen die hiermee gepaard gaan. In deze sectie wordt een concreet beeld gevormd over de impact die vergrijzing op deze 2 componenten uitoefent (FOD SZ, 2011).

4.2.1. Impact van vergrijzing op de kosten voor gezondheid

Opdat er nagegaan kan worden in welke mate de vergrijzing de gezondheidskosten beïnvloedt dient er eerst nagegaan te worden hoeveel leden het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering [RIZIV] telt en tot welke leeftijdscategorie deze personen behoren. Nadien wordt de link gelegd tussen de leeftijdscategorieën en de uitgaven van het RIZIV. Ten slotte wordt de gemiddelde kostprijs per rechthebbende bestudeerd (FOD SZ, 2011). Voor het cijfermateriaal baseer ik mij op het jaarverslag van 2009 van het RIZIV.

4.2.1.1. Leden RIZIV

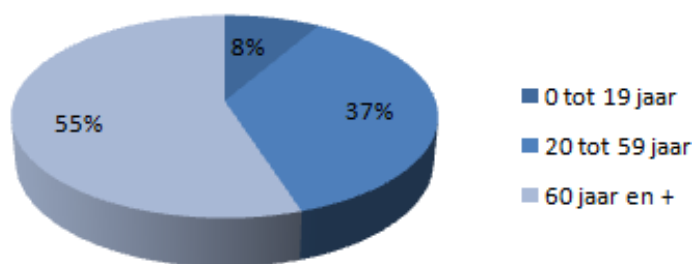
Figuur 4.1 geeft het ledental van het RIZIV voor het jaar 2008 weer. Zoals uit deze grafiek blijkt, behoort 54% van het aantal rechthebbenden tot de leeftijdscategorie van 20 tot 59 jaar. Tot de leeftijdscategorie van 0 tot 19 jaar, resp. van 60 jaar en +, behoort 22%, resp. 24%, van het totale ledental van het RIZIV.

Figuur 4.1: Ledental RIZIV/aantal rechthebbenden per leeftijdscategorie (2008)

4.2.1.2. *Uitgaven RIZIV*

In figuur 4.2 wordt aangegeven dat de leeftijdscategorie van 0 tot 19 jaar in het jaar 2008 verantwoordelijk was voor 8% van de uitgaven van het RIZIV. Daarnaast kan 37% van de uitgaven, resp. 55%, worden toegewezen aan de leeftijdscategorie van 20 tot 59 jaar, resp. 60 jaar en +.

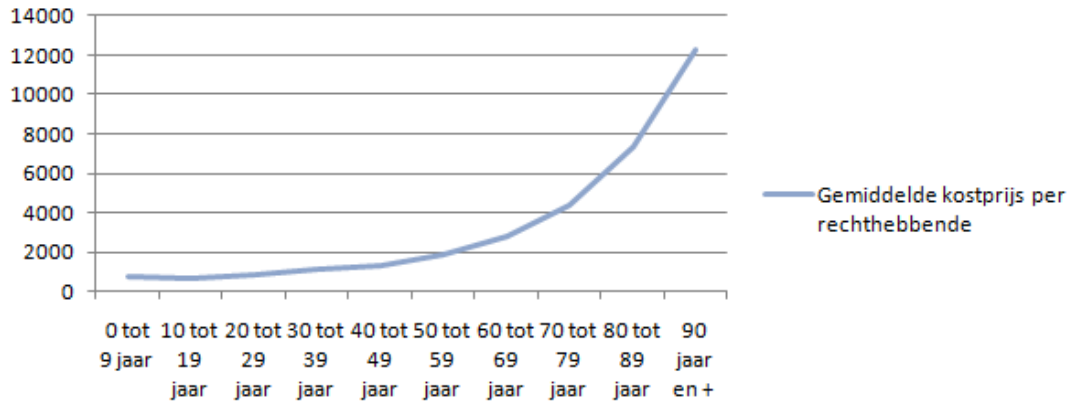

Figuur 4.2: Uitgaven RIZIV per leeftijdscategorie (2008)

Bij het vergelijken van figuur 4.1, waarin het ledental van het RIZIV voor 2008 weergegeven wordt, en figuur 4.2, waarin de uitgaven van het RIZIV per leeftijdscategorie wordt weergegeven, valt op dat hoewel de oudere bevolking slechts 24% van het ledenaantal vertegenwoordigt, deze groep verantwoordelijk is voor 55% van de uitgaven van het RIZIV.

4.2.1.3. Gemiddelde kostprijs per rechthebbende

Naast de vaststelling dat de oudere bevolking volgens de gegevens van het RIZIV verantwoordelijk is voor het grootste deel van de uitgaven, kan er op individueel niveau, naargelang de leeftijd, ook een stijgend verloop worden vastgesteld met betrekking tot de gemiddelde kost per rechthebbende (FOD SZ, 2011). In grafiek 4.1 wordt dit stijgend verloop weergegeven.

Grafiek 4.1: Gemiddelde kostprijs per rechthebbende (2008)

4.2.2. Andere factoren die de gezondheidskost beïnvloeden

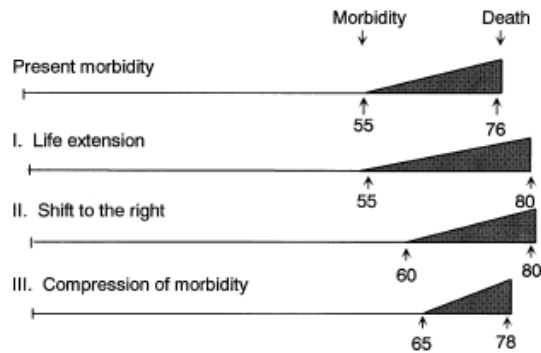
Uit bovenstaande vaststellingen rechtstreeks concluderen dat vergrijzing zal leiden tot een sterke stijging van de kosten voor gezondheidszorg is voorbarig. Er zijn namelijk ook andere factoren die een impact uitoefenen op de evolutie van de gezondheidskosten. Zo haalt de FOD SZ (2011) aan dat de herwaardering van lonen en uitkeringen, net zoals de economische, sociale en technische vooruitgang invloed uitoefenen op de gezondheidskost. Daarnaast dient er rekening gehouden te worden met het concept morbiditeit. In wat volgt wordt kort uitgelegd wat precies bedoeld wordt met dit concept.

4.2.2.1. Morbiditeit

Om te weten hoe de gezondheidskosten in de toekomst zullen evolueren is het niet voldoende om enkel rekening te houden met de vergrijzing. Het is namelijk niet zo dat een ouder wordende

bevolking automatisch gekenmerkt wordt door een gelijkaardige stijging van de kosten voor gezondheidszorg. Volgens Fries (2003) kunnen er zich namelijk drie verschillende situaties voordoen indien de levensverwachting van de bevolking stijgt. Deze worden weergegeven in figuur 4.3. Men vertrekt van een basisscenario waarbij een persoon op de leeftijd van 55 jaar geconfronteerd wordt met een mindere gezondheid en getroffen wordt door een verslechtering van zijn gezondheidstoestand tot het overlijden plaatsvindt op 76-jarige leeftijd. Met betrekking tot de toekomst, waarbij rekening gehouden wordt met de hogere levensverwachting, kunnen volgende scenario's verwacht worden (FOD SZ, 2011):

1. De eerste benadering gaat ervan uit dat het extra aantal jaar dat een persoon leeft, gepaard gaat met een gezondheidstoestand die in het verlengde ligt van de huidige situatie. Men gaat er dus van uit dat een persoon, gedurende de extra 4 jaar dat hij of zij leeft, geconfronteerd wordt met ziekte. Volgens deze benadering leidt de stijging van de levensverwachting tot extra gezondheidskosten.
2. De tweede benadering gaat uit van een vastgelegd aantal jaar waarin een persoon in ziekte verkeert. Indien de levensverwachting van een persoon stijgt van 76 naar 80 jaar en men voordien op 55-jarige leeftijd geconfronteerd werd met ziekte, zal men nu pas op 60-jarige leeftijd ziek worden. Deze situatie brengt geen extra kosten met zich teweeg en kan dus als neutraal beschouwd worden.
3. De derde benadering stelt dat de levensverwachting niet kan stijgen tot het oneindige en dat de geneeskunde steeds beter wordt. Hierdoor worden personen op latere leeftijd ziek maar leven ze niet zo lang als in vorige twee benaderingen werd gesteld. Het resultaat is een gezondheidskost die lager ligt dan de huidige.

Figuur 4.3: Morbiditeit

Het is van belang dat er aandacht wordt besteed aan het onderscheid tussen deze verschillende benaderingen. Naargelang de aanpak die men als uitgangspunt kiest is er namelijk sprake van een andere evolutie van de gezondheidskosten. Ook al wordt de bevolking steeds ouder, toch is het mogelijk dat ons land in de toekomst met een gezondheidskost geconfronteerd wordt die gelijk is aan deze van het heden of zelfs afneemt in vergelijking met de huidige situatie.

4.3. Vergrijzing van de bevolking en de pensioenen

In België worden de huidige pensioenen betaald door de huidige bijdragen (Matthijs, Naert & Vuchelen, 2007). Dit zogenaamde omslagstelsel voorziet dat de personen die nu aan het werk zijn instaan voor de betalingen aan de gepensioneerden en levert op die manier een belangrijke bijdrage aan intergenerationele solidariteit. Gezien de vergrijzingsproblematiek waar ons land mee te kampen heeft, zal dit stelsel in de toekomst leiden tot problemen met betrekking tot de betaalbaarheid van de uitkeringen aangezien de verhouding van ontvangenden en bijdragenden aan het systeem steeds schever dreigt te worden.

4.3.1. Aantal actieven per oudere

Aangezien de werkenden in het Belgisch systeem instaan voor de betalingen aan de

gepensioneerden, kan de evolutie van het aantal actieven per oudere als indicatie gebruikt worden om uitspraak te doen over de betaalbaarheid van de pensioenen.

Uit de 'Bevolkingsvooruitzichten 2007- 2060' blijkt dat er in 2000 3,92 actieven waren per oudere, dit aantal neemt ieder jaar af en strandde in 2010 op 3,84. Voor het jaar 2020, resp. 2060, wordt een aantal van 3,30, resp. 2,21, actieven per oudere verwacht.

Deze evolutie geeft aan dat er minder werkende mensen zullen zijn om de kost van de ouderen te dragen naarmate we verder in de toekomst kijken. Dit zal leiden tot problemen met betrekking tot het betalen van de uitkeringen. Het is dus noodzakelijk dat de hoogte van de uitkeringen naar de toekomst toe afneemt of dat de sociale zekerheid op één of andere manier toch meer middelen zal verkrijgen, bijvoorbeeld door de bijdragen van de werkenden te verhogen (Van Poeck, 2007).

4.4. De budgettaire kost van de vergrijzing

Opdat bepaald kan worden of de vergrijzing in de toekomst een grote rol zal spelen voor de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën, dient het jaarlijks verslag van de SCvV (2010) bestudeerd te worden. Dit verslag projecteert de verwachte budgettaire kosten van de vergrijzing op lange termijn aan de hand van een referentiescenario met een jaarlijkse groei van 1,5% en een structurele werkloosheid van 8% op lange termijn. De verwachte kosten op lange termijn worden in tabel 4.1 weergegeven.

Tabel 4.1: De budgettaire kosten van de vergrijzing op lange termijn volgens het referentiescenario van de SCvV van juni 2010, in % van het BBP

Componenten van de budgettaire kosten van de vergrijzing	SCvV-scenario van juni 2010					Verschil met de resultaten van juni 2009			
	2009	2015	2030	2050	2060	2009-2015	2015-2060	2009-2060	2009-2060
Pensioenen	9,7	10,3	13,2	14,4	14,4	0,6	4,1	4,7	-0,1
- werknemersregeling	5,4	5,8	7,5	8,3	8,2	0,4	2,5	2,9	0,0
- zelfstandigenregeling	0,8	0,8	1,0	1,0	0,9	0,0	0,1	0,1	0,0
- overheidssector ^a	3,5	3,7	4,7	5,2	5,2	0,2	1,5	1,7	-0,1
Gezondheidszorg ^b	8,1	8,9	9,8	11,4	11,7	0,8	2,9	3,6	0,2
'Acute' gezondheidszorg ^c	-	7,4	8,0	8,6	8,7	-	1,3	-	-
Langdurige gezondheidszorg ^c	-	1,5	1,8	2,8	3,1	-	1,6	-	-
Arbeidsongeschiktheid	1,5	1,6	1,5	1,4	1,4	0,1	-0,2	-0,1	0,0
Werkloosheid	2,3	2,1	1,4	1,2	1,2	-0,2	-0,9	-1,1	0,0
Brugpensioen	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,1	-0,1	0,0
Kinderbijslag	1,7	1,6	1,5	1,3	1,3	-0,1	-0,3	-0,4	0,0
Overige sociale uitgaven ^d	1,8	1,7	1,6	1,5	1,5	-0,1	-0,2	-0,3	0,0
Totaal	25,5	26,6	29,2	31,6	31,8	1,1	5,2	6,3	0,1
p.m. lonen van het onderwijzend personeel	4,3	4,1	4,1	4,0	4,0	-0,2	-0,1	-0,3	0,0

- Inclusief de pensioenen van de overheidsbedrijven ten laste van de staat en de IGO.
- Overheidsuitgaven voor gezondheidszorg en langdurige zorg.
- De langdurige zorg omvat de thuiszorg, het verblijf in rustoorden voor bejaarden, in rust- en verzorgingstehuizen, in psychiatrische verzorgingsinstellingen en in initiatieven voor beschut wonen en sommige uitgaven voor bijstand in het dagelijks leven van hulpbehoevende bejaarden. De 'acute' zorg omvat de overige gezondheidszorg.
- Vooral de uitgaven voor arbeidsongevallen, beroepsziekten, Fonds voor bestaanszekerheid, tegemoetkomingen aan personen met een handicap en leefloon.

Uit deze tabel blijkt dat de budgettaire kost voor vergrijzing uit verschillende componenten bestaat. Zo spelen de uitgaven voor de pensioenen en de gezondheidszorg, beiden behandeld in voorgaande secties, een grote rol. Het budget dat noodzakelijk is om de uitgaven voor beide categorieën te bekostigen stijgt, zoals blijkt uit tabel 4.1, jaarlijks door de vergrijzing. Ook wordt er rekening gehouden met de componenten arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, brugpensioen en kinderbijslag. De uitgaven voor de componenten werkloosheid en brugpensioen nemen volgens de predicties van de SCvV af in de toekomst. Dit verloop is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan de talrijke maatregelen die ingevoerd zullen worden om de vergrijzing draaglijk te houden, zoals het activatiebeleid voor ouderen. Daarnaast kan er een vermindering van de kosten voor kinderbijslag

worden vastgesteld. Het aantal arbeidsongeschikte personen blijft ten slotte min of meer hetzelfde niveau behouden.

Voor de periode van 2009 tot 2060 schat de SCvV de totale budgettaire kost voor de vergrijzing op 6,3 % van het BBP. In het stabiliteitsprogramma van 2011 (FOD Financiën, 2011) wordt dit percentage vergeleken met de budgettaire kost voor vergrijzing van andere Europese landen. Uit deze vergelijking blijkt dat de vergrijzingskost van ons land als hoog te beschouwen is (tussen 4% en 7% van het BBP, oftewel 0.1 a 0.2% van het BBP per jaar). Hieruit kan geconcludeerd worden dat er in de toekomst rekening gehouden moet worden met deze vergrijzingskost, daar ze een belangrijke impact kan hebben op de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën.

Hoofdstuk 5: Scenario- analyse

In dit hoofdstuk komt het praktisch gedeelte van mijn masterproef tot stand. Aan de hand van scenario's zal ik de mogelijke evolutie van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn aangeven. Hierbij wordt aandacht besteedt aan de impact van kleine veranderingen in bepaalde variabelen op het verloop van de overheidsfinanciën. Aan de hand van deze analyse zal ik een uitspraak kunnen doen over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën.

5.1. Aanleiding

De afwezigheid van up to date informatie met betrekking tot de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën is een eerste en belangrijke oorzaak voor het tot stand komen van deze analyse.

Daarnaast wil ik de overheidsfinanciën vanuit een andere invalshoek bekijken. Onderzoeken van de Hoge Raad van Financiën projecteren vaak hoe de overheidsfinanciën op lange termijn zonder wijziging van het beleid zouden evolueren, zij besteden echter weinig aandacht aan de impact van kleine aanpassingen aan het niveau van bepaalde variabelen, zoals bijvoorbeeld een lichte rentestijging of – daling of een stijging/ daling van de inflatie, op de overheidsfinanciën. Aan de hand van kleine veranderingen in de variabelen wil ik onderzoeken welke variabelen de grootste impact hebben op de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën en vanaf welk niveau deze impact als dramatisch beschouwd kan worden.

Een andere oorzaak voor het ontwikkelen van deze scenario's moet gezocht worden bij het ontstaan van recente onderzoeken, zoals 'Global Aging 2010: An Irreversible Truth', uitgevoerd door Standard & Poor's. Hierin worden de Belgische overheidsfinanciën heel negatief geëvalueerd. Zo wordt er bijvoorbeeld gesteld dat de hervormingen die de participatie van oudere werknemers moet doen toenemen weinig of geen effect zouden hebben. Dit issue is met name voor België van groot belang. Daar ons beleid focust op het activeren van ouderen is het onrealistisch om aan te nemen dat deze maatregelen geen afdoend effect zouden hebben op de overheidsfinanciën. Zulke

onderzoeken doen echter stof opwaaien, vandaar dat ik wil onderzoeken of het in de toekomst werkelijk zo erg gesteld zal zijn met de Belgische overheidsfinanciën. Bovendien geven de scenario's inzicht in mogelijke additionele beleidsaanpassingen die kunnen bijdragen tot grotere stabiliteit van de Belgische overheidsfinanciën.

5.2. Methode

Voor het maken van de scenario's wordt gebruik gemaakt van een eenvoudig model van de Belgische overheidsfinanciën. Met behulp van EViews kunnen diverse scenario's van dit model geanalyseerd worden en kan ik de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn projecteren. Meer bepaald onderzoek ik de financiën van 1995 tot 2040.

Voor de periode van 1995 tot 2010 wordt gebruik gemaakt van gerealiseerde waarden met betrekking tot de variabelen (de gerealiseerde schuld, groei, etc.). De toekomstige ontwikkelingen van de variabelen, vanaf het jaar 2011, worden aan de hand van scenario's gesimuleerd (zogenaamde dynamische 'out-of-sample' simulaties).

5.2.1. Gebruikte variabelen periode 1995 tot 2010

Wat de gebruikte variabelen voor de periode 1995 tot 2010 betreft kan een onderscheid gemaakt worden tussen endogene of afhankelijke en exogene of onafhankelijke variabelen.

5.2.1.1. *Exogene variabelen*

Voor het tot stand brengen van de scenario's wordt gebruikt gemaakt van vijf exogene variabelen. Er wordt verwezen naar de historische waarden om het niveau van de exogene variabelen voor de periode van 1995 tot 2010 aan te geven.

De vijf exogene variabelen en de bronnen waarvan de gegevens afkomstig zijn worden in tabel 5.1 weergegeven:

Tabel 5.1: Exogene variabelen periode 1995-2010

Exogene variabelen	Bron
GEXNINT_BE (overheidsuitgaven exclusief interesten in % BBP)	GEX_BE (Overheidsuitgaven in % BBP, Europese Commissie/ European Commission [EC]: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1B: Total expenditure (% BBP)) – INT_BE (Interesten op schuld in % BBP, EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D: Interest payments (% BBP))
GROWTHR_BE (reële groei (procentuele verandering t.o.v. vorige periode))	Eurostat: Economy and finance database: National accounts: Annual national accounts: GDP and main components: GDP and main components – volumes
INFL_BE	GROWTHN_BE (EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D: Nominal GDP growth rate) – GROWTHR_BE
R_BE (reële interestvoet)	LTINT_BE - INFL_BE – RP_BE
REV_BE (overheidsinkomsten in % BBP)	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1B: Total revenue (%BBP)

5.2.1.2. Endogene variabelen

De endogene variabelen, die afhankelijk zijn van het niveau van de exogene variabelen, kunnen beschouwd worden als de observatie-eenheden bij mijn analyse. Aan de hand van de evolutie van deze endogene variabelen kan namelijk gesteld worden of de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn als budgettair houdbaar beschouwd kunnen worden. Er wordt verwezen naar de historische waarden om het niveau van de endogene variabelen voor de periode van 1995 tot 2010 aan te geven.

In de ontwikkelde scenario's kunnen tien endogene variabelen onderscheiden worden, deze worden weergegeven in tabel 5.2.

Tabel 5.2: Endogene variabelen periode 1995 tot 2010

Endogene variabelen	Bron
DEBT_BE (overheidsschuld in % BBP)	NBB (Belgostat- Online database)
FBAL_BE (totale overheidsinkomsten in % BBP – totale overheidsuitgaven in % BBP)	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1B: Net lending (+) or net borrowing (-) (% BBP)
GEX_BE (totale overheidsuitgaven in % BBP)	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1B: Total expenditure (% BBP)
GROWTHN_BE	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D: Nominal GDP growth rate
INT_BE (interestbetalingen op overheidsschuld)	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D:

	Interest payments (% BBP)
INTGROWTHDIF_BE	LTINT_BE – GROWTHN_BE
LTINT_BE (lange termijn interestvoet)	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D: Implicit interest rate
PBAL_BE	EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part II: Tables by series: Table 54B: Net lending or net borrowing (-) excluding interest; general government, excessive deficit procedure
PFGAP_BE	VEREIST PRIMAIR SALDO – PBAL_BE
RP_BE	VERSCHIL TUSSEN DE RENTE VAN DUITSE EN BELGISCHE OVERHEIDSOBLIGATIES

Veel van deze endogene variabelen werden in het vorige hoofdstuk uitvoerig besproken.

5.2.2. Gebruikte variabelen periode 2011 tot 2040

Om te weten te komen hoe de overheidsfinanciën vanaf 2011 zullen evolueren, dienen simulaties gemaakt te worden van de endogene variabelen, gegeven de scenario's voor de exogene variabelen.

5.2.2.1. Exogene variabelen

Bij het ontwikkelen van de verschillende scenario's kan het niveau van de vijf exogene variabelen

(GEXNINT_BE, GROWTHR_BE, INFL_BE, R_BE en REV_BE) variëren om de impact van elke variabele op de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn te onderzoeken.

Voor de periode van 2011 tot 2040 dient met nog een zesde exogene variabele rekening gehouden te worden, namelijk AGE_BE. Uit hoofdstuk 4 bleek immers dat er rekening gehouden moet worden met de kosten die gepaard gaan met de veroudering van de bevolking daar deze kosten mogelijk een grote invloed kunnen hebben op de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën.

5.2.2.2. *Endogene variabelen*

Wat de endogene variabelen betreft werden enkele vergelijkingen uitgewerkt waardoor het toekomstige verloop van deze variabelen voorspeld kan worden. De uiteindelijke waarde van elk van deze endogene variabelen wordt beïnvloed door (een) exogene variabele(n). In wat volgt wordt kort uitgelegd welke redenering er achter elke vergelijking schuilt:

$$1. \text{ DEBT_BE} = (1 - \text{GROWTHN_BE} / 100) * \text{DEBT_BE}^{(-1)} - \text{FBAL_BE}$$

De eerste vergelijking geeft de gekende dynamiek van de overheidsschuld weer die bekomen wordt door rekening te houden met de overheidsschuld van het voorbije jaar en de invloed van de nominale groei op deze schuld. Hier worden de overheidsontvangsten van afgetrokken en de overheidsuitgaven bij opgeteld.

$$2. \text{ LTINT_BE} = \text{R_BE} + \text{INFL_BE} + \text{RP_BE}$$

In deze vergelijking wordt de interest op lange termijn gedefinieerd als de som van de reële rente, de inflatie en de risicopremie.

$$3. \text{ INT_BE} = \text{DEBT_BE} * \text{LTINT_BE} / 100$$

Deze vergelijking geeft de interestbetalingen op de overheidsschuld weer. Hierbij worden de interestbetalingen bekomen door de overheidsschuld te vermenigvuldigen met het interestpercentage op lange termijn.

4. $\mathbf{FBAL}_{BE} = REV_{BE} - GEX_{BE}$

De 'fiscal balance' of het lopend overheidssaldo wordt verkregen door het verschil tussen de totale overheidsuitgaven en de totale overheidsinkomsten te berekenen.

5. $\mathbf{PBAL}_{BE} = REV_{BE} - GEXNINT_{BE} - AGE_{BE}$

Deze vergelijking geeft aan dat de primaire balans bekomen wordt door de totale overheidsuitgaven en de kosten die gepaard gaan met vergrijzing af te trekken van de totale overheidsinkomsten.

6. $\mathbf{GEX}_{BE} = GEXNINT_{BE} + AGE_{BE} + INT_{BE}$

De totale overheidsuitgaven kunnen berekend worden door de overheidsuitgaven exclusief interestbetalingen, de kosten die vergrijzing teweeg brengen en de interestbetalingen op de overheidsschuld op te tellen.

7. $\mathbf{RP}_{BE} = 0.005 * DEBT_{BE}$

Deze vergelijking geeft de risicopremie voor België weer. De risicopremie wordt bekomen door de totale overheidsschuld te vermenigvuldigen met een minieme factor. Dit omdat de risicopremie voor ons land zeer laag is.

8. $\mathbf{GROWTHN}_{BE} = GROWTHR_{BE} + INFL_{BE}$

De nominale groei wordt gedefinieerd als de som van de reële groei en de inflatie.

9. $\mathbf{INTGROWTHDIF}_{BE} = LTINT_{BE} - GROWTHN_{BE}$

Het verschil tussen de interestvoet op lange termijn en de nominale groei wordt aangeduid als INTGROWTHDIF_BE.

10. $\mathbf{PFGAP}_{BE} = DEBT_{BE(-1)} * \frac{(i_t - g_t)}{(1 + g_t)} - PBAL_{BE}$

De tiende vergelijking geeft "the primary fiscal gap" weer. Deze variabele wordt bekomen door het gerealiseerd primair saldo af te trekken van het vereist primair saldo dat noodzakelijk is om de overheidsschuld ratio te stabiliseren.

5.3. Scenario's

In wat volgt worden de belangrijkste scenario's met betrekking tot de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën omschreven. Eerst wordt een basisscenario ontwikkeld waarin de exogene variabelen een bepaalde waarde krijgen toegekend voor de simulatieperiode van 2011 tot 2040 die plausibel zijn gezien de Ausgangssituatie in 2010. Nadien worden er alternatieve scenario's ontwikkeld waarbij er telkens een kleine verandering wordt aangebracht aan het niveau van een exogene variabele.

5.3.1. Basisscenario

Zoals hierboven reeds werd aangegeven zal er eerst een basisscenario ontwikkeld worden door bepaalde waarden toe te kennen aan de exogene variabelen. Het is de bedoeling een zo realistisch mogelijk scenario te creëren, om dit te bereiken moeten de exogene variabelen waarden aannemen die naar grote waarschijnlijkheid behaald zullen worden in de toekomst. Na het ontwikkelen van het basisscenario wordt de grafische voorstelling van de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën besproken. Hierbij zal de aandacht vooral gelegd worden op de meest uitgesproken evoluties van de endogene variabelen. Ten slotte wordt de link gelegd tussen deze simulatie van het verloop van de Belgische overheidsfinanciën en het concept budgettaire houdbaarheid dat in hoofdstuk 2 gedefinieerd werd.

5.3.1.1. Aanname exogene variabelen

In het basisscenario wordt verondersteld dat de overheidsuitgaven exclusief interest (GEXNINT_BE) en de overheidsopbrengsten (REV_BE) beiden 50% van het BBP bedragen. Er wordt in het basisscenario voor dergelijk primair evenwicht geopteerd omdat de impact van veranderingen van andere exogene variabelen in de alternatieve scenario's zo beter zichtbaar wordt. Daarnaast gaat er neutraliteit uit van een primair begrotingsevenwicht.

Wat de reële groei betreft, wordt er geopteerd voor een jaarlijkse groei van 1,8%. Deze waarde werd bekomen door rekening te houden met de aanname van de studiec commissie voor de vergrijzing van juni 2010 en met het gemiddelde van de groei van voorbije jaren.

In het basisscenario wordt ervan uitgegaan dat er geen kosten van veroudering zijn ($AGE_{BE} = 0$). De reële rente wordt vastgelegd op 1,5% van het BBP, de inflatie op 2%. Voor de reële rente is deze aanname realistisch gezien het verloop van deze exogene variabele de voorbije jaren. Het percentage dat aan de inflatie werd toegekend is gebaseerd op de doelstelling van de Europese Centrale Bank [ECB] (2003).

De aannames met betrekking tot het basisscenario worden in tabel 5.3 samengevat:

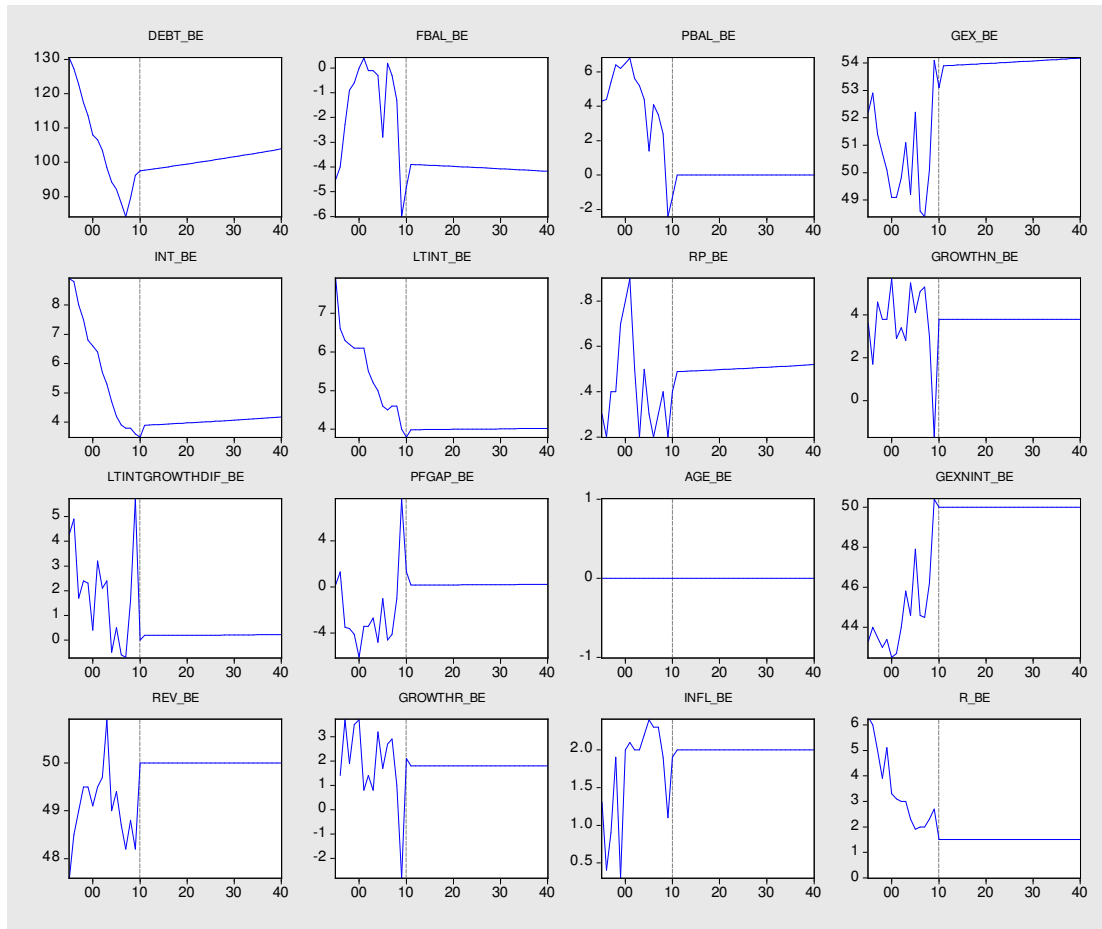
Tabel 5.3: Aanname exogene variabelen basisscenario

	2011-2040
GEXNINT_BE	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1,8%
AGE_BE	0 (no aging)
R_BE	1,5%
INFL_BE	2%

5.3.1.2. Grafische voorstelling basisscenario

In grafiek 5.1 wordt voor elke exogene en endogene variabele het verloop weergegeven voor de periode van 1995 tot 2040.

Zoals reeds werd aangehaald zijn de waarden die toegekend werden aan de variabelen voor de periode van 1995 tot 2010 de reeds gerealiseerde waarden afkomstig van bronnen als de NBB en de EC. Voor de periode van 2011 tot 2040 worden de aannames met betrekking tot de exogene variabelen, die in tabel 5.3 werden samengevat, weergegeven. De grafiekjes van de endogene variabelen worden bekomen door de vergelijkingen van sectie 5.2.2.2 uit te werken, waarbij de exogene aannames als input gebruikt worden.

Grafiek 5.1: Basisscenario (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

5.3.1.3. Bespreking verloop endogene variabelen

In deze sectie worden de belangrijkste impacten op de endogene variabelen besproken. De endogene variabelen DEBT_BE, FBAL_BE, GEX_BE, INT_BE, LTINT_BE en PBAL_BE zijn de variabelen die in het basisscenario het bespreken waard zijn. Ook de variabele PFGAP_BE en LTINTGROWTHDIF_BE zijn van belang. Aan de hand van deze laatste twee variabelen zal de link met de budgettaire houdbaarheid gelegd worden in volgende sectie.

Zoals blijkt uit grafiek 5.1 stijgt de overheidsschuld (DEBT_BE) in 2040 tot bijna 105% indien we uitgaan van het basisscenario. Het lopend overheidssaldo (FBAL_BE), dus de overheidsinkomsten min de overheidsuitgaven, bedraagt in 2040 ongeveer -4,5%. Daar er voor elk jaar van de periode

van 2010 tot 2040 een primair evenwicht (PBAL_BE) wordt gerealiseerd, moet het lopend overheidstekort te wijten zijn aan de interestbetalingen op de overheidsschuld (INT_BE). Dit blijkt ook uit de grafiek. Deze interestbetalingen worden bekomen door de vermenigvuldiging van de totale overheidsschuld (DEBT_BE) en de interestvoet op lang termijn (LTINT_BE). Hierbij kan LTINT_BE gedefinieerd worden als de som van de reële interest (R_BE), de inflatie (INFL_BE) en de kleine risicopremie (RP_BE) waarmee België in de toekomst te kampen heeft.

De sterke impact van de interestbetaling op de schuld blijkt eveneens bij het vergelijken van de overheidsuitgaven exclusief interesten (GEXNINT_BE) en de totale overheidsuitgaven (GEX_BE). De overheidsuitgaven exclusief interesten, die werden vastgelegd op 50% gedurende de volgende dertig jaar, verschillen in 2040 meer dan 4% van de totale overheidsuitgaven.

5.3.1.4. Link met budgettaire houdbaarheid

Om te onderzoeken of deze situatie houdbaar is op lange termijn moet het verloop van de endogene variabelen PFGAP_BE en LTINTGROWTHDIF_BE bestudeerd worden. Deze variabelen geven namelijk aan of er voldaan is aan de 2 voorwaarden om te kunnen spreken van een rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld.

Voor de periode van 2011 tot 2040 wordt volgens dit scenario verwacht dat de impliciete rente op de overheidsschuld en de groei van het nominaal BBP gelijk zijn. Deze vaststelling wijst op het feit dat er gedurende deze periode geen gevaar is voor een sneeuwbaaleffect.

Daarnaast wordt er in het basisscenario aangegeven dat het vereist primair saldo en het gerealiseerd primair saldo in de toekomst vrijwel steeds aan elkaar gelijk zullen zijn. In dit scenario is er dus geen sprake van een rollende rentesneeuwbal waardoor dit scenario als budgettair houdbaar beschouwd kan worden.

5.3.2. Aangepaste scenario's

In wat volgt worden verschillende scenario's ontwikkeld waarbij het basisscenario als uitgangspunt gebruikt wordt. De scenario's worden ontworpen door het niveau van (een) exogene variabele(n) te veranderen. Zo wordt duidelijk welke variabelen een sterke impact hebben op de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën, en dit zowel in positieve als in negatieve zin.

Na het tot stand komen van deze aangepaste scenario's zal de grafische voorstelling bestudeerd worden waarin de impact van de gewijzigde variabele zichtbaar wordt. Deze grafische voorstellingen kunnen worden teruggevonden in bijlage 2. In deze grafieken worden nu twee curven weergegeven, namelijk de curve van het basisscenario en de curve van het aangepaste scenario. Op deze manier kan het verschil tussen het basisscenario en het aangepaste scenario duidelijk worden weergegeven.

Tenslotte zal ook bij deze aangepaste scenario's een link gelegd worden met het concept budgettaire houdbaarheid op lange termijn.

5.3.2.1. Scenario 1 en 2

In het eerste scenario wordt de reële interestvoet met 0,5 procentpunt verhoogd in vergelijking met het basisscenario. Het tweede scenario wordt daarentegen gekenmerkt door een verlaging van de reële interestvoet met 0,5 procent. Voor de andere exogene variabelen blijft het niveau dat gedefinieerd werd in het basisscenario behouden. Op deze manier kan het eerste scenario, resp. het tweede scenario, als worst case scenario, resp. best case scenario, omschreven worden in vergelijking met het basisscenario. Tabel 5.4 geeft de aannames met betrekking tot de twee scenario's weer.

Tabel 5.4: Aanname exogene variabelen scenario 1 en 2

Periode 2011-2040	Scenario 1 (worst case)	Scenario 2(best case)
GEXNINT_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP	50% van het BBP

GROWTHR_BE	1,8%	1,8%
AGE_BE	0 (no aging)	0 (no aging)
R_BE	2%	1%
INFL_BE	2%	2%

5.3.2.1.1. *Bespreking scenario 1*

Zoals blijkt uit de grafische voorstelling van scenario 1 in bijlage 2 , stijgt de lange termijn interestvoet (LTINT_BE) door de aanpassing van de reële interestvoet. Deze komt namelijk tot stand door de som te maken van de reële interestvoet (R_BE), de inflatie (INFL_BE) en de risicopremie (RP_BE).

Een kleine maar permanente stijging van de rente kan de overheidsfinanciën op termijn sterk onder druk zetten. Door de hogere interestvoet stijgen de interestbetalingen op de schuld immers (INT_BE). Dit leidt tot een stijging van de overheidsuitgaven inclusief interesten (GEX_BE) tot ongeveer 56% van het BBP in 2040. Op zijn beurt leidt de stijging van het niveau van GEX_BE tot een lopend overheidstekort van om en bij de 5,5% in 2040. Dit leidt onrechtstreeks tot een stijging van de schuld van ongeveer 20% in vergelijking met het basisscenario. De schuld in scenario 1 stijgt namelijk tot ongeveer 125% van het BBP in 2040.

Bij het vergelijken van de variabele LTINTGROWTHDIF_BE van scenario 1 met het basisscenario, kan worden vastgesteld dat de situatie in scenario 1 verslechtert. Bij scenario 1 ligt de impliciete rente op de overheidsschuld immers hoger dan de nominale groei van het BBP. Aan de eerste voorwaarde opdat het rentesnieuwbaleffect kan optreden is dus voldaan.

Er kan ook een verslechtering van de variabele PFGAP_BE worden vastgesteld. De grafische voorstelling van scenario 1 in bijlage 2 geeft voor deze variabele namelijk aan dat er voor de periode van 2011 tot 2040 een primair saldo verwacht wordt dat lager ligt dan het vereist primair saldo om de overheidsschuld ratio te stabiliseren (NBB, 2010). Men kan dus stellen dat ook aan de tweede voorwaarde met betrekking tot het rentesnieuwbaleffect voldaan is. Uitgaande van

scenario 1, vindt er tijdens de periode van 2011 tot 2040 dus een explosieve stijging van de schuld plaats waardoor dit scenario als budgettair onhoudbaar beschouwd moet worden.

5.3.2.1.2. Bespreking scenario 2

Met betrekking tot scenario 2 kunnen, zoals blijkt uit de grafische voorstelling in bijlage 2, de omgekeerde effecten worden vastgesteld. De lange termijn interestvoet (LTINT_BE) daalt namelijk door de lagere reële interestvoet. Door de lagere interestvoet op lange termijn dalen de interestbetalingen op de schuld (INT_BE) tot ongeveer 3% in 2040. Dit leidt op zijn beurt tot een daling van de overheidsuitgaven inclusief interesten (GEX_BE) tot ongeveer 53% van het BBP in 2040. Door de verminderde overheidsuitgaven, neemt het lopend overheidstekort af in vergelijking met het basisscenario. Hierdoor daalt de overheidsschuld tot ongeveer 85% van het BBP in 2040.

Indien we de evolutie van de variabele LTINTGROWTHDIF_BE en PFGAP_BE in scenario 2 vergelijken met het basisscenario, kan worden vastgesteld dat de situatie in dit scenario verbetert. In scenario 2 kan er voor de periode van 2011 tot 2040 namelijk een impliciete rente op de schuld worden vastgesteld die lager ligt dan de groei van het nominaal BBP. Hierdoor is er gedurende deze periode geen gevaar voor een sneeuwbaaleffect. De variabele PFGAP_BE geeft daarnaast aan dat het verwacht primair saldo gedurende deze periode hoger zal liggen dan het vereist primair saldo waardoor een lichte neerwaartse druk zal worden uitgeoefend op de totale overheidsschuld. Dit scenario kan dus als budgettair houdbaar bestempeld worden.

5.3.2.2. Scenario 3 en 4

Het derde scenario wordt gekenmerkt door een daling van de reële groei met 0,8% in vergelijking met het basisscenario. In scenario 4 wordt de situatie met een hogere reële groei uitgewerkt. Wat de andere exogene variabelen betreft, wordt het niveau dat gebruikt werd in het basisscenario zowel voor scenario 3 als voor scenario 4 gehandhaafd. Tabel 5.5 geeft de aannames met betrekking tot de exogene variabelen weer.

Tabel 5.5: Aanname exogene variabelen scenario 3 en 4

Periode 2011-2040	Scenario 3 (worst case)	Scenario 4 (best case)
GEXNINT_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1%	2,6%
AGE_BE	0 (no aging)	0 (no aging)
R_BE	1,5%	1,5%
INFL_BE	2%	2%

5.3.2.2.1. Bespreking scenario 3

De grafische voorstelling van scenario 3 in bijlage 2 geeft logischerwijze aan dat de nominale groei (GROWTHN_BE) daalt door het lagere niveau van reële groei. Deze lagere nominale groei oefent een impact uit op de overheidsuitgaven inclusief interesten (GEX_BE). Deze stijgen tot bijna 56% van het BBP in 2040. GEX_BE wordt namelijk bekomen door de som te maken van GEXNINT_BE, AGE_BE en INT_BE. Daar de variabele INT_BE afhankelijk is van de variabelen DEBT_BE en LTINT_BE en deze variabelen op hun beurt opnieuw een invloed ondervinden van de reële groei, worden ook de overheidsuitgaven inclusief interesten beïnvloed door de veranderde groeivoet.

Door de stijging in de overheidsuitgaven inclusief interesten verslechtert het lopend overheidssaldo (FBAL_BE) logischerwijze eveneens. FBAL_BE daalt van ongeveer -4% tot bijna -6% van het BBP.

Daar de totale overheidsschuld (DEBT_BE) rechtstreeks afhankelijk is van de nominale groeivoet (GROWTHN_BE) en onrechtstreeks via het lopend overheidssaldo (FBAL_BE) opnieuw beïnvloed wordt door de verandering in de reële interestvoet, stijgt de overheidsschuld. Deze zal volgens dit scenario in 2040 ongeveer 135% van het BBP bedragen.

Wat de endogene variabele LTINTGROWTHDIF_BE betreft, kan in vergelijking met het basisscenario een verslechtering van de situatie worden vastgesteld. Voor de periode van 2011 tot 2040 wordt verwacht dat de impliciete rente op de overheidsschuld hoger zal liggen dan de nominale groei van het BBP. Aan de eerste voorwaarde opdat er sprake kan zijn van een explosieve schuldstijging is dus voldaan.

De variabele PFGAP_BE geeft bovendien aan dat het verwacht primair saldo voor de toekomst lager zal liggen dan het vereist primair saldo. Het valt ook op dat het verschil tussen deze 2 saldo's toeneemt naarmate het einde van de beschouwde periode dichterbij komt. Doordat ook aan de tweede voorwaarde voldaan is kan er besloten worden dat scenario 3 waarschijnlijk gekenmerkt wordt door een explosieve schuldstijging en de overheidsfinanciën op lange termijn in dit scenario dus budgettair onhoudbaar zijn.

5.3.2.2.2. Bespreking scenario 4

In scenario 4 is er sprake van een hogere reële groei (GROWTHR_BE). Zoals blijkt uit de grafische voorstelling in bijlage 2, kunnen in dit scenario de omgekeerde effecten worden vastgesteld. De variabelen die in scenario 3 negatief beïnvloed werden door de verandering in de reële groei worden in scenario 4 positief beïnvloed. Zo dalen de overheidsuitgaven inclusief interesten (GEX_BE) in dit scenario waardoor het overheidssaldo verbetert en de totale overheidsschuld afneemt tot ongeveer 80% van het BBP in 2040.

Met betrekking tot de variabele LTINTGROWTHDIF_BE kan worden vastgesteld dat de impliciete rente op de schuld lager ligt dan de nominale groei van het BBP. Er is dus geen gevaar voor een rentesnieuwbaleffect.

Wat de variabele PFGAP_BE betreft, kan een verbetering worden vastgesteld in vergelijking met het basisscenario. Scenario 4 geeft namelijk aan dat het gerealiseerd primair saldo in de periode van 2010 tot 2040 hoger zal liggen dan het vereist primair saldo. De overheidsfinanciën op lange termijn kunnen volgens dit scenario dus als budgettair houdbaar beschouwd worden.

5.3.2.3. Scenario 5

In scenario 5 wordt rekening gehouden met de kost voor vergrijzing. Daar België in de toekomst sterk geconfronteerd zal worden met vergrijzing is een goed begrip van de impact van deze

exogene variabele belangrijk. Uit hoofdstuk 4 bleek dat de vergrijzingskost voor 2060 geschat wordt op 6,2%. Vandaar het idee om de kost voor vergrijzing met 0,1% per jaar te laten stijgen. Hierdoor ontstaat er slechts een budgettaire kost van 5% in 2060. Er wordt gekozen voor een afgerond jaarlijks stijgingspercentage van 0,1% om de eenvoud van de berekeningen te bewaren. Opnieuw wordt het niveau van de andere exogene variabelen gelijkgesteld aan dat van het basisscenario. Tabel 5.5 geeft de aannames met betrekking tot de exogene variabelen voor dit scenario weer.

Tabel 5.6: Aannames exogene variabelen scenario 5

Periode 2011 – 2040	Scenario 5
GEXNINT_BE	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1,8%
AGE_BE	0,1% per jaar
R_BE	1,5%
INFL_BE	2%

5.3.2.3.1. Bespreking scenario 5

De grafische weergave van dit scenario is terug te vinden in bijlage 2. Dit scenario leidt tot een toename van de vergrijzingskost tot 3% van het BBP in 2040. Door deze stijging van de kosten vindt er een stijging van de totale overheidsuitgaven (GEX_BE) plaats. Deze overheidsuitgaven worden namelijk rechtstreeks beïnvloedt door de vergrijzingskost (AGE_BE). AGE_BE oefent ook onrechtstreeks een invloed uit op de totale overheidsuitgaven door de rol die deze variabele speelt voor de interestbetalingen op de schuld (INT_BE). Deze interestbetalingen zijn namelijk afhankelijk van het niveau van de overheidsschuld, dat toeneemt door de kostenstijging, en van de interestvoet op lange termijn (LTINT_BE). Deze laatste wordt op zijn beurt opnieuw geconfronteerd met de impact van de exogene variabele AGE_BE via de risicopremie die afhankelijk is van de totale overheidsschuld (DEBT_BE).

Door de verslechtering van de overheidsuitgaven inclusief interesten (GEX_BE) verslechtert het lopend overheidssaldo. In 2040 mogen we ons volgens dit scenario verwachten aan een lopend overheidstekort van ongeveer 10%. Ook de primaire balans raakt aangetast door het toekennen van een waarde aan deze exogene variabele. Dit leidt immers tot een extra kost waardoor er een primair tekort optreedt dat in 2040 ongeveer 3% zal bedragen.

De overheidsschuld, die beïnvloedt wordt door het lopend overheidssaldo en op die manier geconfronteerd wordt met de vergrijzingskost, wordt verwacht te stijgen tot bijna 160% van het BBP in 2040.

Wat de endogene variabele LTINTGROWTHDIF_BE betreft, kan er gedurende de periode van 2011 tot 2040 een licht stijgend verloop worden vastgesteld. Dit wijst op het feit dat de impliciete rente op de overheidsschuld de nominale groei van het BBP in lichte mate gaat overstijgen.

In vergelijking met het basisscenario verslechtert ook de variabele PFGAP_BE. Er is ook hier een stijgende trend waar te nemen. Het verwacht primair saldo verschilt meer en meer van het vereist primair saldo naar het einde van de beschouwde periode en strandt in 2040 uiteindelijk op een kloof van 4%.

Bij dit scenario is het moeilijk om met overtuiging te stellen dat de overheidsfinanciën in de toekomst budgettair onhoudbaar zijn. Er is wel sprake van een schuldstijging, maar de impliciete rente verschilt slechts in minieme mate van de nominale groei van het BBP. Daar deze laatste als noodzakelijke voorwaarde wordt beschouwd opdat er sprake kan zijn van een rentesnieuwbaaleffect, vind ik het te voorbarig om de overheidsfinanciën in dit scenario als budgettair onhoudbaar te beschouwen. Wel duidt dit scenario op de risico's die ontstaan wanneer de budgettaire kosten van vergrijzing systematische worden onderschat en adequate beleidsaanpassingen uitblijven: onaangename verrassingen in de overheidsfinanciën zijn dan voorgeprogrammeerd en zullen zich langzaam maar zeker manifesteren.

5.3.2.4. Scenario 6 en 7

Scenario 6 geeft de situatie weer indien België de komende dertig jaar geconfronteerd wordt met een jaarlijkse inflatie die 1% hoger ligt dan de aanname in het basisscenario. Scenario 7 gaat er daarentegen van uit dat de inflatie 1% lager zal liggen in de periode van 2011 tot 2040. De andere exogene variabelen blijven dezelfde waarde behouden als in het basisscenario werd verondersteld. In tabel 5.7 wordt het niveau voor elke exogene variabele van beide scenario's weergegeven.

Tabel 5.7: Aannee exogene variabelen scenario 6 en 7

Periode 2011 – 2040	Scenario 6 (worst case)	Scenario 7 (best case)
GEXNINT_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1,8%	1,8%
AGE_BE	0 (no aging)	0 (no aging)
R_BE	2%	2%
INFL_BE	3%	1%

5.3.2.4.1. Bespreking scenario 6

Een toename van de inflatie met 1% heeft geen immense invloed op het verloop van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn (zie grafische voorstelling in bijlage 2). Door een stijging van de inflatie met 1% stijgt ook de interest op lange termijn (LTINT_BE) met 1%. Deze endogene variabele oefent op zijn beurt een impact uit op de interestbetalingen op de totale overheidsschuld (INT_BE) waardoor ook deze interestbetalingen stijgen. De uitgaven inclusief interesten (GEX_BE) nemen toe door de hogere interestbetalingen op de schuld (INT_BE). De overheidsschuld wordt uiteindelijk niet beïnvloed doordat deze variabele een impact ondervindt van de nominale groeivoet (GROWTHN_BE) die door de stijging van de inflatie toeneemt en van het lopend overheidssaldo (FBAL_BE) dat afneemt door de stijgende overheidsuitgaven (GEX_BE). Hierdoor treedt een neutraliserend effect op.

De toename van de inflatie met 1% heeft geen invloed op de endogene variabelen LTINTGROWTHDIF_BE en PFGAP_BE. Deze variabelen kennen in dit scenario hetzelfde verloop als in het basisscenario. Er kan dus ook hier gesteld worden dat de overheidsfinanciën op lange termijn als budgettair houdbaar omschreven kunnen worden.

5.3.2.4.2. Bespreking scenario 7

Een stijging van de inflatie heeft, net zoals een daling, weinig invloed op het verloop van de Belgische overheidsfinanciën. Dit blijkt eveneens uit de grafische voorstelling in bijlage 2. Ook hier wordt de totale overheidsschuld (DEBT_BE) niet beïnvloedt omdat de positieve verandering in het lopend overheidssaldo (FBAL_BE) geneutraliseerd wordt door een lagere nominale groei (GROWTHN_BE).

In dit scenario worden de endogene variabelen LTINTGROWTHDIF_BE en PFGAP_BE eveneens niet beïnvloedt. De budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn van dit scenario komt dus ook hier overeen met die van het basisscenario.

5.3.2.5. Scenario 8, 9 en 10

In scenario 8, resp. scenario 9, worden de aannames van voorgaande worst case scenario's, resp. best case scenario's, samengebracht. Scenario 10 is gebaseerd op scenario 9, maar laat de vergrijzingskost buiten beschouwing. Hoewel er informatie met betrekking tot de specifieke invloed van elke variabele verloren gaat door het combineren van de verschillende voorgaande scenario's kunnen scenario 8, 9 en 10 toch tot waardevolle inzichten leiden. De gebruikte gegevens voor deze 3 scenario's worden in tabel 5.8 weergegeven.

Tabel 5.8: Aanname exogene variabelen scenario 8, 9 en 10

Periode 2011 – 2040	Scenario 8 (worst case)	Scenario 9 (best case incl. vergrijzingskost)	Scenario 10 (best case)
GEXNINT_BE	50% van het BBP	50% van het BBP	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP	50% van het BBP	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1%	2,6%	2,6%
AGE_BE	0,1% per jaar	0,1% per jaar	0 (no aging)
R_BE	2%	1%	1%
INFL_BE	3%	1%	1%

5.3.2.5.1. *Bespreking scenario 8*

Dit scenario kan als rampzalig omschreven worden (zie grafische voorstelling scenario 8 in bijlage 2). Zo zouden de overheidsuitgaven inclusief interesten oplopen tot ongeveer 67% van het BBP in 2040 en zou het lopend overheidstekort in datzelfde jaar om en bij de 17% van het BBP bedragen. Door de combinatie van effecten kan er in 2040 een overheidsschuld verwacht worden die 240% van het BBP benadert .

In dit scenario kan er een grote kloof worden vastgesteld tussen de impliciete rente op de overheidsschuld en de nominale groei van het BBP (LTINTGROWTHDIF_BE). Er is gedurende de periode van 2011 tot 2040 dus sprake van gevaar voor het rentesneeuwbaaleffect op de overheidsschuld.

Ook is er sprake van een PFBAL_BE die oploopt tot ongeveer 8% in 2040. Dergelijke kloof was te verwachten daar dit scenario bekomen werd door alle voorgaande worst case benaderingen samen te voegen. Indien deze situatie zich zou voordoen ontstaat er een verschil tussen het verwacht en het vereist primair saldo dat, rekening houdend met de bestudeerde periode van 1980 tot 2010 van hoofdstuk 3, nooit eerder dergelijke hoogte bereikte. Deze situatie is budgettair gezien dus absoluut niet houdbaar.

5.3.2.5.2. *Bespreking scenario 9*

In bijlage 2 wordt de grafische voorstelling van scenario 9 weergegeven. De totale overheidsschuld (DEBT_BE) neemt volgens dit scenario af gedurende de eerste jaren. Nadien kan er opnieuw een stijging van de overheidsschuld worden waargenomen. Daar de endogene variabelen in dit scenario de waarden van de best case scenario's aannemen dient de oorzaak van de stijging van de overheidsschuld niet bij deze variabelen gezocht te worden. De vergrijzingskost (AGE_BE) veroorzaakt het vreemde verloop van de totale overheidsschuld. Deze kost is vrij laag in de beginjaren van de beschouwde periode waardoor de positieve waarden van de andere exogene variabelen deze kost in toom kunnen houden en bovendien de overheidsschuld kunnen doen dalen. Na een bepaald aantal jaar weegt de vergrijzingskost echter te zwaar door waardoor de totale overheidsschuld opnieuw zal stijgen tot een waarde van ongeveer 110% van het BBP in 2040.

De endogene variabele LTINTGROWTH_BE kent in dit scenario een positiever verloop dan in het basisscenario. De impliciete rente op de overheidsschuld ligt gedurende de gehele beschouwde periode onder de nominale groei van het BBP. Er is dus geen gevaar voor een rentesnieuwbaaleffect op de overheidsschuld.

Wat de endogene variabele PFGAP_BE betreft, kan er in het begin van de periode een verbetering van de toestand worden vastgesteld in vergelijking met het basisscenario. Vanaf 2020 zal het verwacht primair saldo echter opnieuw minder bedragen dan het vereist primair saldo waardoor een opwaartse druk wordt uitgeoefend op de overheidsschuld. De vergrijzingskost is hoogstwaarschijnlijk verantwoordelijk voor dit fenomeen. In het begin van de beschouwde periode is deze kost niet al te hoog waardoor ze onderdrukt wordt door de goede waarden van de andere exogene variabelen. Na een aantal jaar begint de vergrijzingskost echter door te wegen en kunnen de andere exogene variabelen een stijging van de overheidsschuld niet meer verijdelen.

In dit scenario is dus sprake van een endogene schuldstijging, maar deze kan niet explosief genoemd worden. De overheidsfinanciën kunnen dus nog steeds als budgettair houdbaar beschouwd worden. Toch is het opletten geblazen daar er op het eind van de beschouwde periode reeds een stijgende trend is waar te nemen in de endogene variabele LTINTGROWTHDIF_BE en het

verschil tussen de impliciete rente op de overheidsschuld en de nominale groei van het BBP dus kleiner wordt.

5.3.2.5.3. *Bespreking scenario 10*

Indien er wordt uitgegaan van een scenario waarin al de best cases worden gecombineerd, kan worden vastgesteld dat de totale overheidsschuld (DEBT_BE) afneemt (zie grafische voorstelling in bijlage 2). In 2040 strandt de overheidsschuld op ongeveer 70% van het BBP. Dit betekent dat het Maastrichtcriterium in 2040 bijna bereikt zou zijn (NBB, z.d).

De endogene variabelen LTINTGROWTHDIF_BE en PFGAPB_BE evolueren in positieve zin in dit scenario. Er is geen sprake van gevaar voor het sneeuwbaaleffect tijdens de beschouwde periode en er wordt aangegeven dat het verwacht primair saldo zich steeds in betere toestand zal bevinden als het vereist primair saldo. De overheidsfinanciën kunnen op basis van dit scenario dus als budgettair houdbaar beschouwd worden.

5.3.2.6. *Scenario 11*

Scenario 11 wordt gekenmerkt door een afwijking van het basisscenario in de periode 2011-2015. Er wordt ervan uitgegaan dat de uitgaven gedurende deze periode 1% hoger liggen dan verwacht en dus 51% van het BBP bedragen. Zoals uit tabel 5.9 blijkt zijn de aannames voor de andere variabelen in de periode van 2011 tot 2015 gelijk aan deze van het basisscenario. Voor de periode vanaf 2015 blijven de waarden van alle variabelen zoals gedefinieerd in het basisscenario van kracht.

Tabel 5.9: Aanname exogene variabelen scenario 11

	2011-2015	2015-2040
GEXNINT_BE	51% van het BBP	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1,8 %	1,8 %

AGE_BE	0 (no aging)	0 (no aging)
R_BE	1,5 %	1,5 %
INFL_BE	2 %	2 %

5.3.2.6.1. Bespreking scenario 11

Door de stijging in de uitgaven exclusief interesten (GEXNINT_BE) vindt er logischerwijze ook een stijging van de totale overheidsuitgaven (GEX_BE) plaats (zie grafische voorstelling in bijlage 2). De stijging van deze endogene variabele wordt daarenboven nog eens versterkt door de toename van de interestbetalingen op de schuld (INT_BE).

Door de stijging van de overheidsuitgaven neemt het lopend overheidstekort licht toe. Hierdoor stijgt ook de totale overheidsschuld, deze zou in 2040 ongeveer 5% van het BBP hoger liggen dan de overheidsschuld die in het basisscenario kon worden vastgesteld.

Wanneer de uitgaven exclusief interesten (GEXNINT_BE) gedurende de periode van 2011 tot 2015 51% van het BBP bedragen, zal dit geen effect hebben op de endogene variabele LTINTGROWTHDIF_BE. In dit scenario is dus, net zoals in het basisscenario, geen sprake van een gevaar voor het rentesnieuwbaleffect.

Wat de variabele PFGAP_BE betreft, kan er gedurende de periode van 2011 tot 2015 wel een verslechtering worden vastgesteld in vergelijking met het basisscenario. Het verschil dat optreedt tussen het verwacht primair saldo en het vereist primair saldo leidt tot een endogene schuldstijging tijdens de periode van 2011 tot 2015. Dit wijst erop dat de overheidsfinanciën in dit scenario het in de eerste vijf jaar slechter doen dan in het basisscenario.

5.3.2.7. Scenario 12

In scenario 12 wordt ervan uitgegaan dat de overheidsuitgaven in de periode van 2011 tot 2015 slechts 48% van het BBP bedragen dankzij besparingen op de uitgaven. De aannames voor de

andere exogene variabelen blijven gelijk aan deze van het basisscenario zoals weergegeven wordt in tabel 5.10.

Tabel 5.10: Aanname exogene variabelen scenario 12

	2011-2015	2015-2040
GEXNINT_BE	48% van het BBP	50% van het BBP
REV_BE	50% van het BBP	50% van het BBP
GROWTHR_BE	1,8 %	1,8 %
AGE_BE	0 (no aging)	0 (no aging)
R_BE	1,5 %	1,5 %
INFL_BE	2 %	2 %

5.3.2.7.1. Bespreking scenario 12

In bijlage 2 wordt de grafiek van dit scenario weergegeven. De daling in de uitgaven exclusief interesten (GEXNINT_BE) veroorzaakt een afname van de totale overheidsuitgaven (GEX_BE). Deze reductie wordt daarnaast versterkt door de afname van de interestbetalingen op de schuld (INT_BE).

De daling van de totale overheidsuitgaven leidt tot een minder groot lopend overheidstekort (FBAL_BE). Hierdoor neemt de schuld af in vergelijking met het basisscenario. De schuld zou volgens scenario 12 ongeveer 90% van het BBP bedragen in 2040.

De endogene variabele LTINTGROWTHDIF_BE vertoont in dit scenario ongeveer hetzelfde verloop als in het basisscenario. Er is dus geen sprake van gevaar voor het rentesnieuwbaleffect. Het verloop van de variabele PFGAP_BE kent daarentegen wel een verloop dat licht verschilt van dat van het basisscenario. Deze variabele wordt gedurende de periode van 2011 tot 2015 gekenmerkt door een verwacht primair saldo dat beter is dan het vereist primair saldo. Hierdoor neemt de overheidsschuld af. Voor de periode na 2015 valt het niveau van PFGAP_BE opnieuw samen met dat van het basisscenario. Indien de overheidsfinanciën evolueren zoals aangegeven in scenario 12 kunnen ze dus als budgettair houdbaar beschouwd worden.

Hoofdstuk 6: Algemene conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de algemene conclusie en enkele aanbevelingen aan ons land naar de toekomst toe weergegeven. Wat er besloten kan worden na het onderzoek naar de budgettaire houdbaarheid van België wordt weergegeven in de eerste sectie. Nadien worden er aanbevelingen gedaan omtrent de grootste problemen waar België in de toekomst mee te kampen krijgt.

6.1. Conclusie

Deze masterproef had als doel een gefundeerde uitspraak te doen over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën. Meer bepaald wou ik nagaan of de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën in het gedrang komt. Om tot een uitspraak te komen over deze kwestie werd een antwoord gezocht op 3 deelvragen.

In het eerste hoofdstuk werd ingegaan op de probleemstelling en aanleiding voor deze masterproef. Meer bepaald werd er verwezen naar de stabiliteitsprogramma's van België van 2008 – 2011 en 2009 – 2013 waaruit geconcludeerd kon worden dat de voorspelde waarden met betrekking tot de totale overheidsschuld, het overheidssaldo etc. niet overeenstemden met de gerealiseerde waarden.

Alvorens tot een uitspraak te komen over de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën, moest het concept budgettair houdbare overheidsfinanciën gedefinieerd worden. Dit gebeurde in het tweede hoofdstuk. Er is echter geen sprake van één definitie voor dit concept. Uit de literatuurstudie bleek immers dat talloze auteurs uitspraken hebben gedaan over hoe budgettair houdbare overheidsfinanciën te herkennen zijn.

Ik heb ervoor gekozen om doorheen deze masterproef te refereren naar het rentesnieuwbaleffect op de overheidsschuld om een uitspraak te doen over de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Hierbij werd een explosieve toename van de overheidsschuld beschouwd als een indicatie voor budgettair onhoudbare overheidsfinanciën. Deze explosieve toename kan enkel en alleen tot stand komen als de impliciete rente op de overheidsschuld hoger is dan de nominale

groei van het BBP en als het gerealiseerd primair saldo onvoldoende hoog is in vergelijking met het vereist primair saldo om de overheidsschuld te stabiliseren.

In hoofdstuk 3 werd er overgegaan tot het werkelijk onderzoek van de Belgische overheidsfinanciën en werd de eerste deelvraag, namelijk "Is er sprake van budgettaire houdbare overheidsfinanciën in de periode van 1980 tot 2010?" beantwoord. In dit hoofdstuk werd een retrospectieve analyse uitgevoerd van de overheidsfinanciën van de voorbije dertig jaar. Hierbij had ik oog voor de belangrijkste indicatoren zoals de overheidsschuld en het overheidssaldo. Om uitspraak te kunnen doen over de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën gedurende deze periode, werd er ook onderzoek verricht naar de aanwezigheid van het rentesnieuwbaleffect op de overheidsschuld gedurende de beschouwde periode. Over het algemeen kan gesteld worden dat de Belgische overheidsfinanciën zich in een budgettaire houdbare toestand bevonden tijdens het grootste deel van de periode van 1980 tot 2010.

De tweede deelvraag: "Speelt de vergrijzing een grote rol voor de Belgische overheidsfinanciën?" wordt beantwoord in hoofdstuk 4. Het antwoord van deze vraag is van belang voor de houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn. Indien er sprake is van een grote impact van vergrijzing op de overheidsfinanciën, is de kans op budgettaire houdbare overheidsfinanciën minder groot daar er rekening moet gehouden worden met deze extra kost.

Uit hoofdstuk 4 bleek dat ons land in de toekomst geconfronteerd zal worden met een dubbele vergrijzing. Er is namelijk enerzijds sprake van een stijging van de gemiddelde leeftijd van de samenleving, anderzijds van een toename van het percentage ouderen. Uit een nader onderzoek naar de budgettaire kost van de vergrijzing bleek dat de SCVV de budgettaire kost voor vergrijzing op 6,3% van het BBP schat voor de periode van 2009 tot 2060. Indien deze kost vergeleken wordt met de kost voor vergrijzing van andere Europese landen blijkt dat de kost voor België als hoog beschouwd moet worden. België moet dus zeker rekening houden met deze vergrijzingskost daar ze voor ons land een grote rol speelt.

Het praktisch gedeelte van mijn masterproef kwam tot stand in hoofdstuk 5. In dit hoofdstuk werd de derde deelvraag, namelijk "Wat is het effect van kleine aanpassingen aan de macro-

economische indicatoren voor de houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn?” beantwoord. Opdat een antwoord op deze deelvraag geformuleerd kan worden, dienden voorspellingen met betrekking tot de evolutie van de Belgische overheidsfinanciën op lange termijn gemaakt te worden.

Uit de talloze scenario's die werden opgesteld bleek dat het scenario waarin sprake was van een daling van de reële rente, een stijging van de reële groei of een combinatie van best case scenario's duidelijk leiden tot budgettair houdbare overheidsfinanciën. Een scenario waarin daarentegen sprake was van een stijging van de reële interestvoet, een daling van de reële groei, een vergrijzingskost van 0,1% per jaar of een combinatie van de worst case scenario's leiden echter tot budgettair onhoudbare overheidsfinanciën op lange termijn. Ook is het opletten geblazen bij scenario 9 waarin de best case scenario's gecombineerd werden met de vergrijzingskost. Op het eind van de beschouwde periode was er namelijk reeds een stijgende trend waar te nemen in de endogene variabele LTINTGROWTHDIF_BE, het verschil tussen de impliciete rente op de overheidsschuld en de nominale groei van het BBP zou dus kleiner worden. Indien de impliciete rente op de overheidsschuld de nominale groei van het BBP na verloop van tijd gaat overstijgen is er geen sprake meer van een endogene schuldstijging in dit scenario maar van een explosieve schuldstijging en dus van budgettair onhoudbare overheidsfinanciën.

6.2. Aanbevelingen

Uit mijn onderzoek blijkt dat vooral de vergrijzingskost een grote impact heeft op de overheidsfinanciën. Indien er rekening wordt gehouden met deze kost, komt de budgettaire houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn in hoge mate in het gedrang. Daarom ben ik van mening dat er vooral overheidsmaatregelen met betrekking tot het verminderen van deze kost getroffen moeten worden. Zo moet er gefocust worden op methodes om ouderen langer aan het werk te houden. Ook moet er nagegaan worden of de pensioenbonus zijn doel bereikt en niet het averechts effect teweeg brengt (Bollen, 2011).

Lijst van geraadpleegde werken

- Ballassone, F., & Franco, D. (2000). Assessing fiscal sustainability: A review of methods with a view to EMU. [Elektronische versie]. *Fiscal sustainability*, 21-60.
- Blanchard, O., et al. (1990). The sustainability of fiscal policy: new answers to an old question [Elektronische versie]. *OECD Economic studies*, 15, 1-30.
- Bollen, N. (2011, 15 april). Hoger pensioen voor wie vroeger stopt met werken? De tijd: Netto. Opgevraagd op 17 april 2011, via <http://netto.tijd.be/>
- Bouchet, M. (2003). The sustainability of the private sector pension system from a long term perspective: The case of Luxembourg. *Cahier d'études – Banque centrale du Luxembourg*, 6, 16-17
- Buiter, W. H. (1985). A guide to public sector debt and deficits [Elektronische versie]. *Economic Policy*, 1 (1), 13-79.
- Begrotingstrajecten op korte en middellange termijn voor het aangepaste stabiliteitsprogramma 2009-2012*. (2009), Opgevraagd op 2 oktober 2010, via http://www.docufin.fgov.be/intersalgnl/hrfcsf/adviezen/PDF/HRF_fin_advies_200909.pdf.
- Delbecque, B., & Bogaert, H. (1994). Weerslag van de overheidsschuld en de vergrijzing van de bevolking op het begrotingsbeleid: een theoretische studie toegepast op België [Elektronische versie]. *Planbureau – Planning paper*, 70, 1-94.
- Domar, E.D. (1944). The "burden of the debt" and the national income" [Elektronische versie]. *The American Economic Review*, 34(4) , 798-827.
- Europese Centrale Bank [ECB]. (z.d.). *Europese monetaire unie*. Opgevraagd op 30 januari, 2011, via <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.nl.html>
- Europese Centrale Bank [ECB]. (2003). *How does de ECB target inflation?* [Elektronische versie]. *Working paper series, no. 229*, 19-22.

European Commission [EC]. (2010). *Cyclical adjustment of budget balance*. Opgevraagd op 4 januari, 2011, via http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2010/ccab_autumn_en.pdf

European Commission [EC]. (2002). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 10 januari, 2011, via http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/ggd012002_en.pdf

European Commission [EC]. (2003). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/ggd032003_en.pdf

European Commission [EC]. (2004). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/ggd032004_en.pdf

European Commission [EC]. (2005). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2005/ggd032005en.pdf

European Commission [EC]. (2006). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2006/ggd03_112006en.pdf

European Commission [EC]. (2007). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2007/ggd01_112007en.pdf

European Commission [EC]. (2008). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2008/ggd01_autumn2008_en.pdf

European Commission [EC]. (2009). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2009/autumn2009_part1_en.pdf

European Commission [EC]. (2010). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country*. Opgevraagd op 10 januari, 2011, via

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2010/autumn2010_country_en.pdf

European Commission [EC]. (2010). *General government data - General government revenue, expenditure, balances and gross debt - Part II: Tables by series*. Opgevraagd op 4 januari, 2011, via

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/gen_gov_data/documents/2010/autumn2010_series_en.pdf

Eurostat. *Statistics database*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

EViews. (2011). *EViews*. Opgevraagd op 4 april, 2011, via <http://www.eviews.com/index.html>

Fries, J. F. (2003). Measuring and Monitoring Success in Compressing Morbidity [Elektronische versie]. *Annals of Internal Medicine, Part 2, Vol. 139 Issue 5*, 455-459

Federale Overheidsdienst Economie, K.MO., Middenstand en Energie. (2007).

Bevolkingsvooruitzichten van 2007-2060 - Demografische indicatoren. Opgevraagd op 17 februari, 2011, via

http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/bevolking/Demografische_indicatoren.jsp

Federale Overheidsdienst Financiën [FOD Financiën]. (2008). *Het stabiliteitsprogramma van België (2008-2011)*. Opgevraagd op 15 september 2010, via

http://docufin.fgov.be/intersalgnl/thema/publicaties/documenta/2008/BdocB_2008_Q2n_stabiliteitsprogramma.pdf

Federale Overheidsdienst Financiën [FOD Financiën]. (2009). *Het stabiliteitsprogramma van België (2009-2013)*. Opgevraagd op 17 september 2010, via

http://docufin.fgov.be/intersalgnl/thema/publicaties/documenta/2009/BdocB_2009_Q1n_stabiliteitsprogramma.pdf

Federale Overheidsdienst Financiën [FOD Financiën]. (2010). *Het stabiliteitsprogramma van België (2009-2012)*. Opgevraagd op 18 september 2010, via

http://www.docufin.fgov.be/intersalgnl/thema/publicaties/documenta/2010/BdocB_2010_Q1n_stabiliteitprogramma.pdf

Federale Overheidsdienst Financiën [FOD Financiën]. (2011). *Het stabiliteitsprogramma van België (2011-2014)*. Opgevraagd op 27 februari, 2011, via

http://www.begroting.be/portal/page/portal/INTERNET_pagegroup/INTERNET_stabiliteitsprogramma/TAB149685/SP2011FR.pdf

Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid [FOD SZ]. (2011). *Over de sociale zekerheid – De vergrijzing*. Opgevraagd op 16 februari 2011, via

https://www.socialsecurity.be/site_nl/socialsecurity/Infos/general/index.htm

Internationaal Monetair Fonds [IMF]. (2007). *Manual on fiscal transparency*. Opgevraagd op 3 november, 2010 via <http://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/101907m.pdf>

Jaarlijks verslag Studiecommissie voor de vergrijzing. (2010). Opgevraagd op 7 oktober 2010, via <http://www.docufin.fgov.be/intersalgnl/hrfcsf/adviezen/Adviezen.htm#Adviezen%20en%20verslagen%202009>.

Krejdl, A. (2006). Fiscal sustainability – Definition, Indicators and Assessment of Czech Public Finance Sustainability [Elektronische versie]. *Czech national Bank – Working paper series*, 3, 1-36

Langenus, G. (2006). Fiscal sustainability indicators and policy design in the face of ageing [Elektronische versie]. *Nationale bank van België - Working paper research*, 102, 1-38.

Langenus, G. (2005). Het stabiliteits- en groeipact: een bewogen geschiedenis [Elektronische versie]. *Nationale bank van België – Economisch tijdschrift*, 2, 69-87.

Laveren, E., Engelen, P., Limère A., & Vandemaele, S. (2004). *Handboek financieel beheer*. Antwerpen: Oxford.

Matthijs, H., Naert, F., & Vuchelen, J. (2007). *Handboek openbare financiën*. Antwerpen: Oxford

Nationale Bank van België [NBB]. (z.d). *Belgostat Online*. Opgevraagd op 5 maart, 2011, via <http://www.nbb.be/belgostat>

Nationale Bank van België [NBB]. (z.d). *De convergentiecriteria van het verdrag van Maastricht*. Opgevraagd op 30 januari, 2011, via http://www.nbb.be/pub/02_00_00_00_00/02_01_00_00_00/02_01_04_00_00/02_01_04_02_00.htm?l=nl

Nationale Bank van België [NBB]. (2010). *Verslag 2009: Economische en financiële ontwikkeling*.

Opgevraagd op 3 januari, 2011, via

http://www.nbb.be/doc/ts/Publications/NBBreport/2009/NL/T1/VERSLAG2009_T1.pdf

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling [OESO] (2009). *The benefits of*

long-term fiscal projections. Opgevraagd op 2 november, 2010, via

<http://www.oecd.org/dataoecd/40/26/43836144.pdf>

Quaden, G. (2010). De problematiek van de pensioenen in het licht van de vergrijzing en de crisis.

Opgevraagd op 20 september, 2010, via

<http://www.nbb.be/doc/ts/enterprise/speeches/sp20100331NI.pdf>.

Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsuitkering [RIZIV]. *Jaarverslag 2009*. Opgevraagd op 24

februari, 2011, via [http://www.riziv.be/presentation/nl/publications/annual-](http://www.riziv.be/presentation/nl/publications/annual-report/2009/index.htm)

[report/2009/index.htm](http://www.riziv.be/presentation/nl/publications/annual-report/2009/index.htm)

Sardoni, C. (2008). The sustainability of fiscal policy: an old answer to an old question

[Elektronische versie]. *Student working papers*, 1-10.

Sekaran, U. (2003). *Research Methods for Business. A Skill Building Approach*. New York: Wiley &

Sons.

Standard & Poor's. (2010). *Global Aging 2010: An Irreversible Truth*. Opgevraagd op 30 maart,

2011, via http://www2.standardandpoors.com/spf/pdf/media/global_aging_100710.pdf

Studiecommissie voor de vergrijzing [SCvV]. (2007). *Jaarlijks verslag*. Opgevraagd op 10

september, 2010, via

<http://www.plan.be/admin/uploaded/200706271527460.RAPPORT2007-NDL.pdf>

Studiecommissie voor de vergrijzing [SCvV]. (2008). *Jaarlijks verslag*. Opgevraagd op 10

september, 2010, via

http://www.plan.be/admin/uploaded/200807021045120.rapport2008_nl.pdf

Studiecommissie voor de vergrijzing [SCvV]. (2009). *Jaarlijks verslag*. Opgevraagd op 10 september, 2010, via

http://www.plan.be/admin/uploaded/200906181213140.rapport2009_nl.pdf

Studiecommissie voor de vergrijzing [SCvV]. (2010). *Jaarlijks verslag*. Opgevraagd op 10 april, 2011, via http://www.plan.be/admin/uploaded/201007050808240.rapport2010_nl.pdf

Van Poeck, A. (2007). *Economische politiek*. Antwerpen: Garant.

Bijlagen

Bijlage 1: Gegevens grafieken hoofdstuk 3

Tabel 3.1: Gegevens grafiek 3.1: totale overheidsschuld in % BBP

Jaartal	Totale overheidsschuld in % BBP
1980	74,1
1981	86,6
1982	96,2
1983	106,5
1984	110,6
1985	115,3
1986	120,4
1987	124,8
1988	125,2
1989	122
1990	125,8
1991	127,2
1992	130
1993	134,1
1994	132,3
1995	130,4
1996	127,3
1997	122,7
1998	117,4
1999	113,7
2000	107,9
2001	106,6
2002	103,5
2003	98,5
2004	94,2
2005	92,1
2006	88,1
2007	84,2
2008	89,6
2009	96,2
2010	97,5

Bron Belgostat

Tabel 3.2: Gegevens grafiek 3.2: lopend, structureel en primair overheidssaldo

Jaartal	Lopend overheidssaldo	Structureel overheidssaldo	Primair overheidssaldo
1980	-9,4	-9,8	-3
1981	-15,5	-15,3	-7,4
1982	-12,4	-11,9	-3,1
1983	-14,5	-13,5	-4,9
1984	-10,9	-10,2	-1,1
1985	-10,1	-9,2	0,3
1986	-10	-9,1	0,6
1987	-7,9	-7,1	2,1
1988	-7,2	-7,5	2,5
1989	-7,5	-8,1	3,6
1990	-6,7	-7,6	4,9
1991	-7,4	-8	3,8
1992	-8,1	-8,5	2,7
1993	-7,5	-6,5	3,3
1994	-5,1	-4,9	4,1
1995	-4,5	-4,4	4,3
1996	-4	-3,6	4,4
1997	-2,3	-2,6	5,4
1998	-0,9	-1	6,4
1999	-0,6	-1,3	6,2
2000	0	-1,3	6,5
2001	0,4	0	6,8
2002	-0,1	-0,2	5,6
2003	-0,1	0,3	5,2
2004	-0,3	-0,7	4,4
2005	-2,8	-3,2	1,4
2006	0,2	-0,7	4,1
2007	-0,3	-1,6	3,5
2008	-1,3	-2,1	2,4
2009	-6	-4,6	-2,4
2010	-4,8	-3,7	-1,3

Bron:

Lopend overheidssaldo: EC: Cyclical adjustment of budget balances : Table 7: Net lending (+) or net borrowing (-) general government, excessive deficit procedure

Structureel overheidssaldo: EC: Cyclical adjustment of budget balances: Table 9A: Cyclically adjusted net lending (+) or net borrowing (-) of general government, adjustment based on potential GDP

Primair overheidssaldo: EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part II: Tables by series: Table 54B: Net lending or net borrowing (-) excluding interest; general government, excessive deficit procedure

Tabel 3.3: Gegevens grafiek 3.3: nominaal BBP en impliciete rente op de schuld

Jaartal	Nominaal bbp	Impliciete rente op de schuld
1980	8,1	10,0
1981	4,9	11,2
1982	8,2	11,0
1983	5,9	10,3
1984	8,1	9,5
1985	6,4	9,7
1986	4,6	9,5
1987	4,0	8,6
1988	7,0	8,0
1989	8,4	9,1
1990	6,1	9,8
1991	4,8	9,1
1992	5	9
1993	3	8,6
1994	5,4	7,3
1995	3,7	7,1
1996	2,4	6,8
1997	4,9	6,4
1998	4	6,3
1999	4,3	6,1
2000	5,7	6,1
2001	2,9	6,1
2002	3,4	5,5
2003	2,8	5,2
2004	5,5	5
2005	4,1	4,6
2006	5,1	4,5
2007	5,3	4,6
2008	3	4,6
2009	-1,7	4
2010	3,8	3,8

Bron:

Nominale bbp groei (g.):

1980-1991: berekening aan de hand van: EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part II: Tables by series: Table 56A: Gross domestic product at current market prices, reference level for excessive deficit procedure

1992-2010: EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D: Contributions to the change in the general government gross debt ratio, Nominal GDP growth rate

Impliciete rente op de schuld (i_t):

1980-1991: berekening aan de hand van interestbetalingen als een percentage van het BBP op het eind van jaar t-1 op basis van gegevens van de NBB (BelgoStat) omtrent de rentelasten en de brutoschuld van de gezamenlijke overheid

1992-2010: EC: General government data: General government revenue, expenditure, balances and gross debt: Part I: Tables by country: Table 1D: Contributions to the change in the general government gross debt ratio, Implicit interest rate

Tabel 3.4: Gegevens grafiek 3.4: vereist en gerealiseerd primair saldo

Jaartal	Vereist primair saldo	Gerealiseerd primair saldo
1980	1,2	-3
1981	4,5	-7,4
1982	2,2	-3,1
1983	4,0	-4,9
1984	1,4	-1,1
1985	3,4	0,3
1986	5,3	0,6
1987	5,2	2,1
1988	1,2	2,5
1989	0,8	3,6
1990	4,2	4,9
1991	5,2	3,8
1992	5	2,7
1993	7,2	3,3
1994	2,5	4,1
1995	4,5	4,3
1996	5,7	4,4
1997	1,9	5,4
1998	2,8	6,4
1999	2,1	6,2
2000	0,4	6,5
2001	3,4	6,8
2002	2,2	5,6
2003	2,5	5,2
2004	-0,4	4,4
2005	0,4	1,4
2006	-0,5	4,1
2007	-0,6	3,5
2008	1,4	2,4
2009	5,2	-2,4
2010	0	-1,3

Bron:

Vereist primair saldo:

1980- 1991: eigen berekening met behulp van volgende formule: $sp_t^* = d_{t-1} * \frac{(i_t - g_t)}{(1 + g_t)}$

Met:

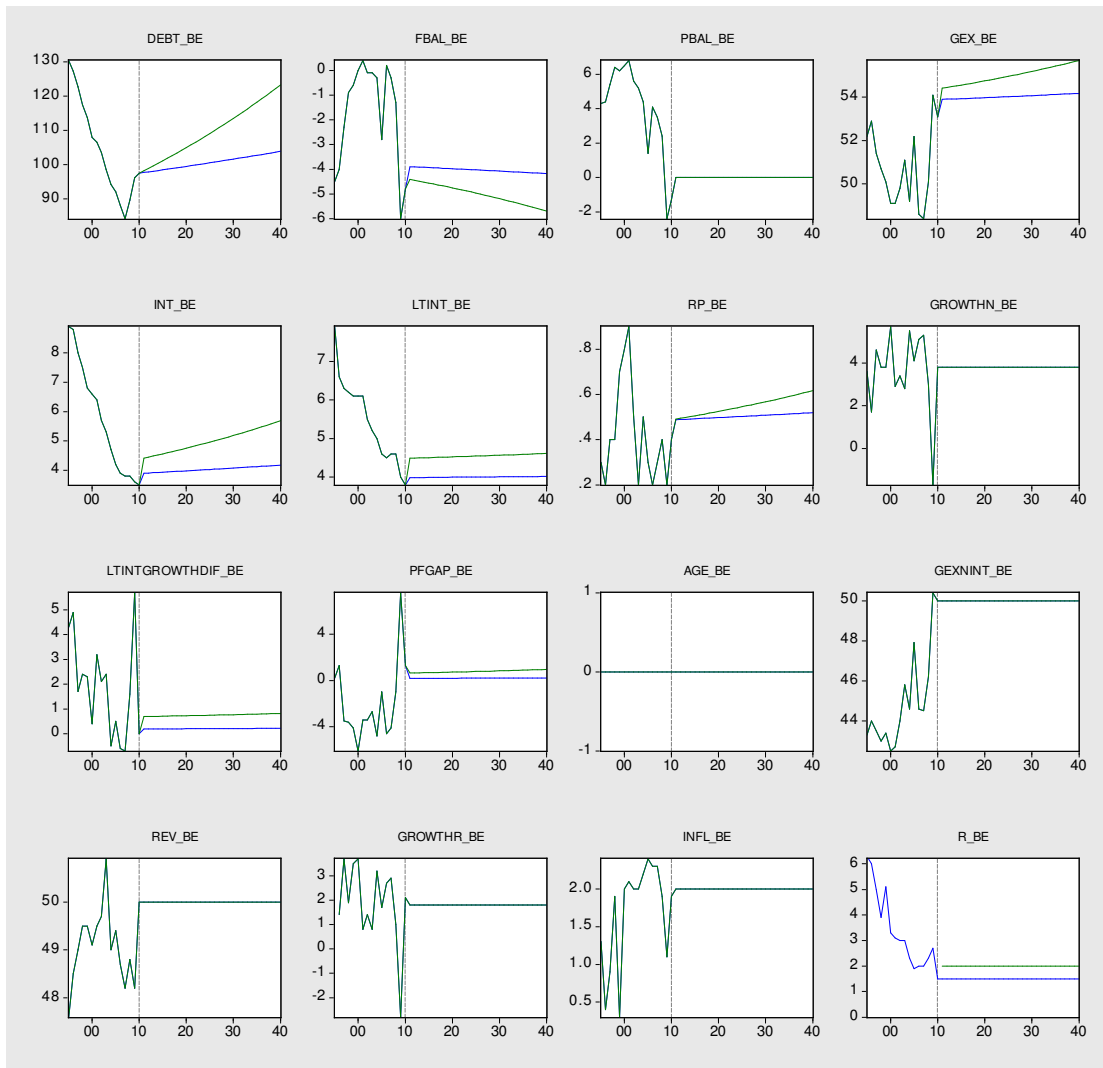
Schuldratio aan het einde van het voorafgaande jaar (d_{t-1}) (zie bovenstaande tabel)

Nominale bbp groei (g_t) (zie bovenstaande tabel)

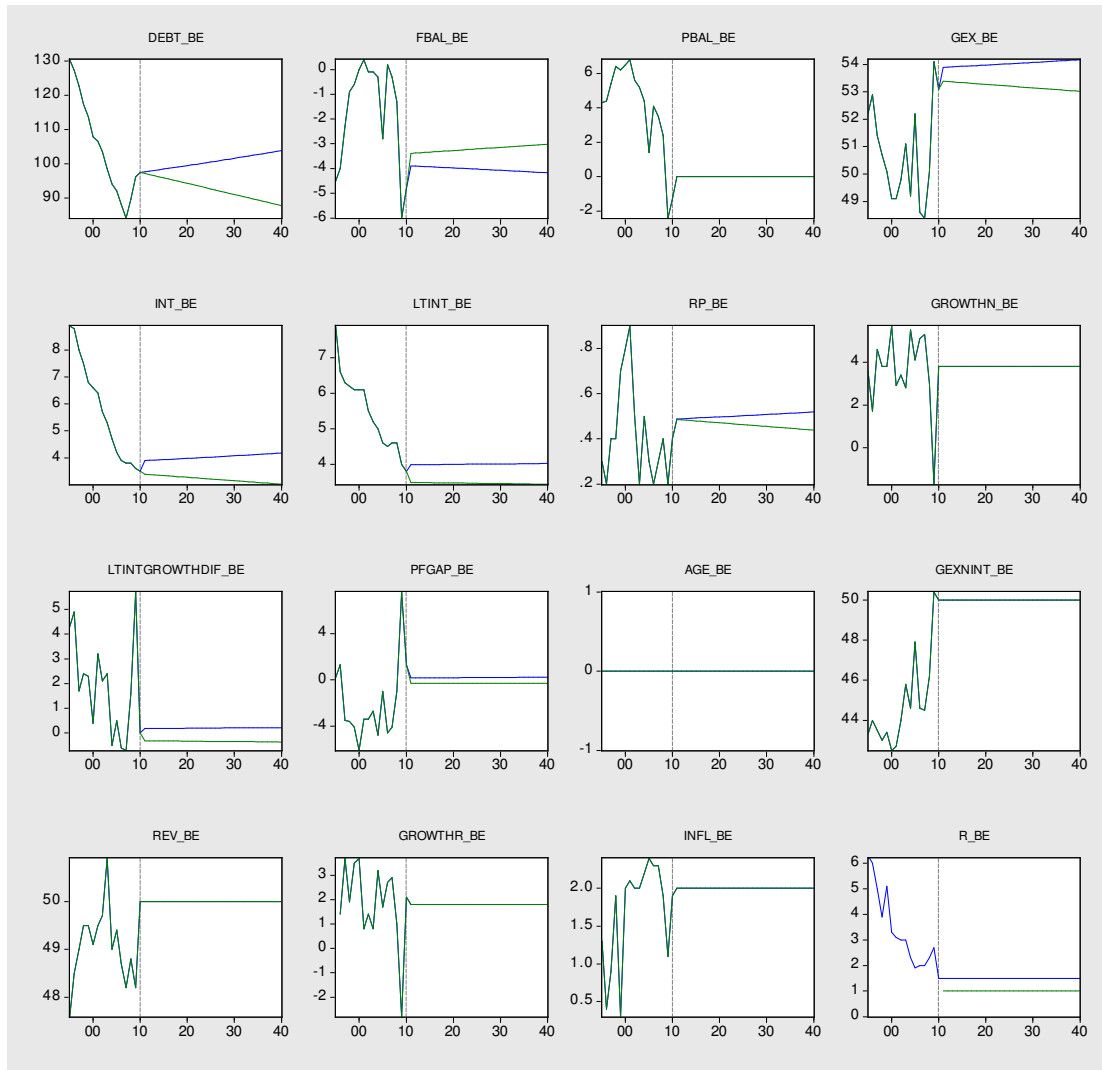
Impliciete interestvoet (i_t) (zie bovenstaande tabel)

Gerealiseerd primair saldo: zie gegevens primair overheidssaldo van tabel 4.2 kolom 2 van tabel General government data (European Commission): Table 54B: Net lending (+) or net borrowing (-) excluding interest: general government: Excessive deficit procedure

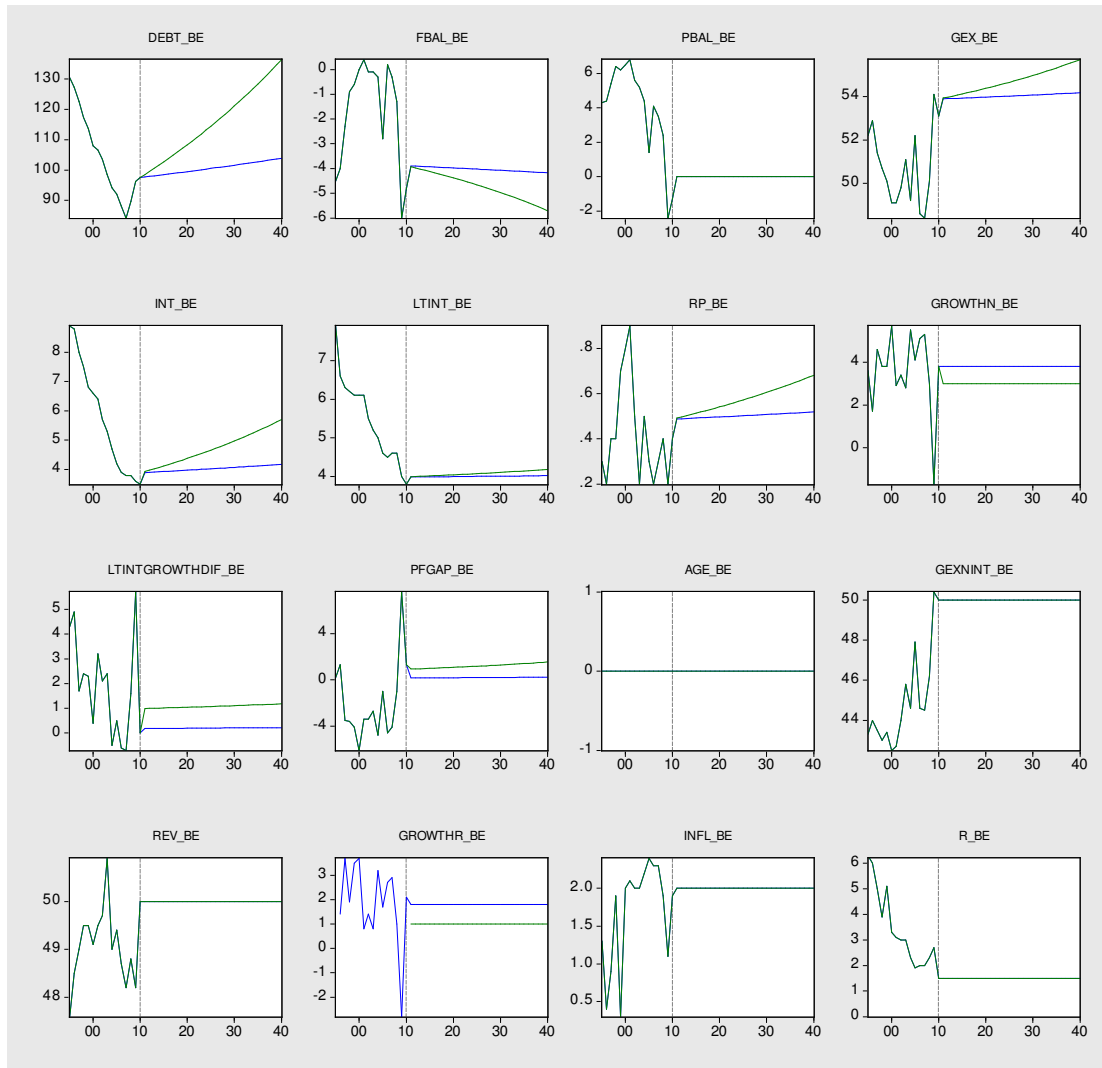
Bijlage 2: Grafieken scenario's

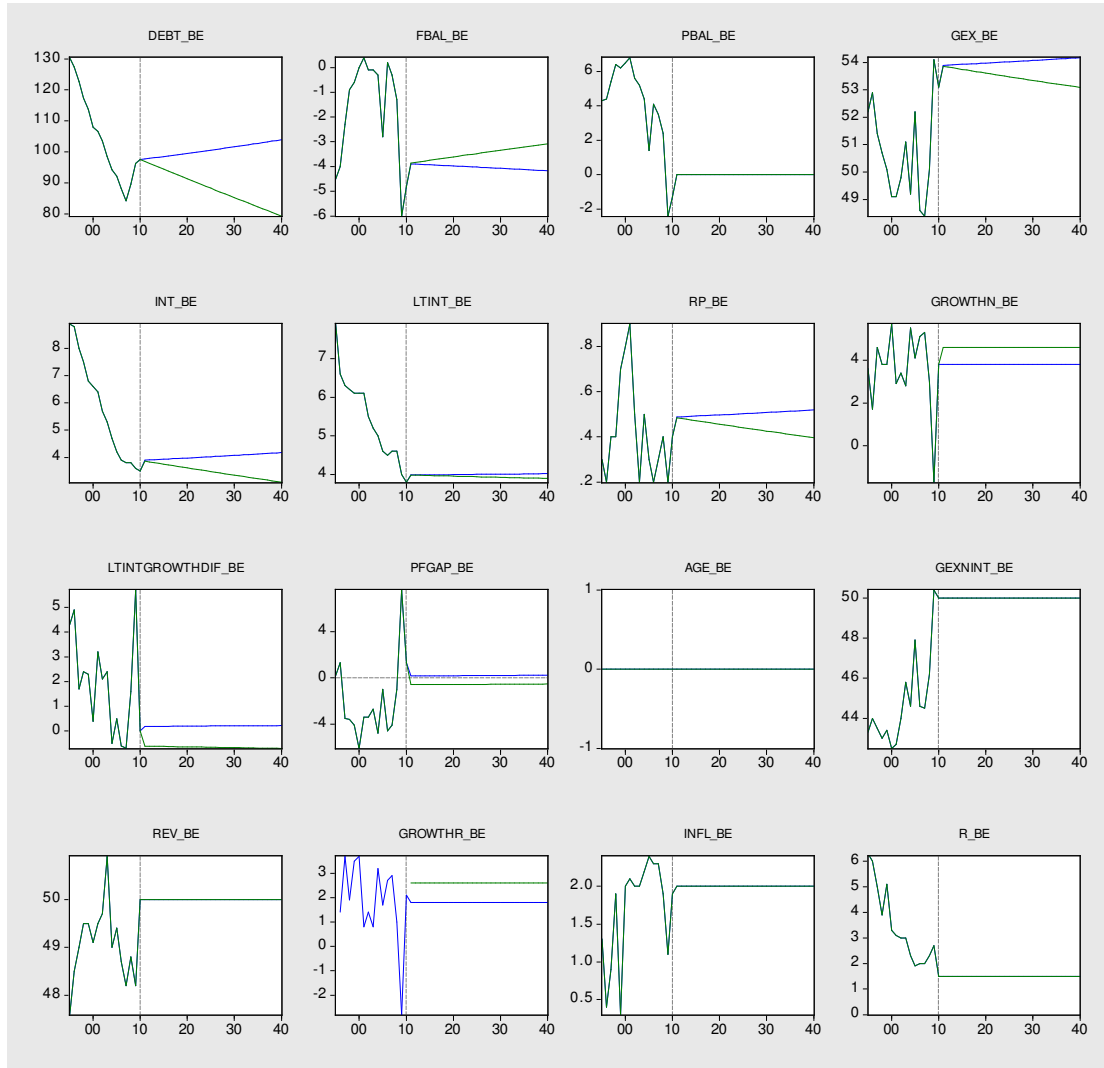
Grafiek 5.2: Scenario 1: hoge reële interestvoet (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

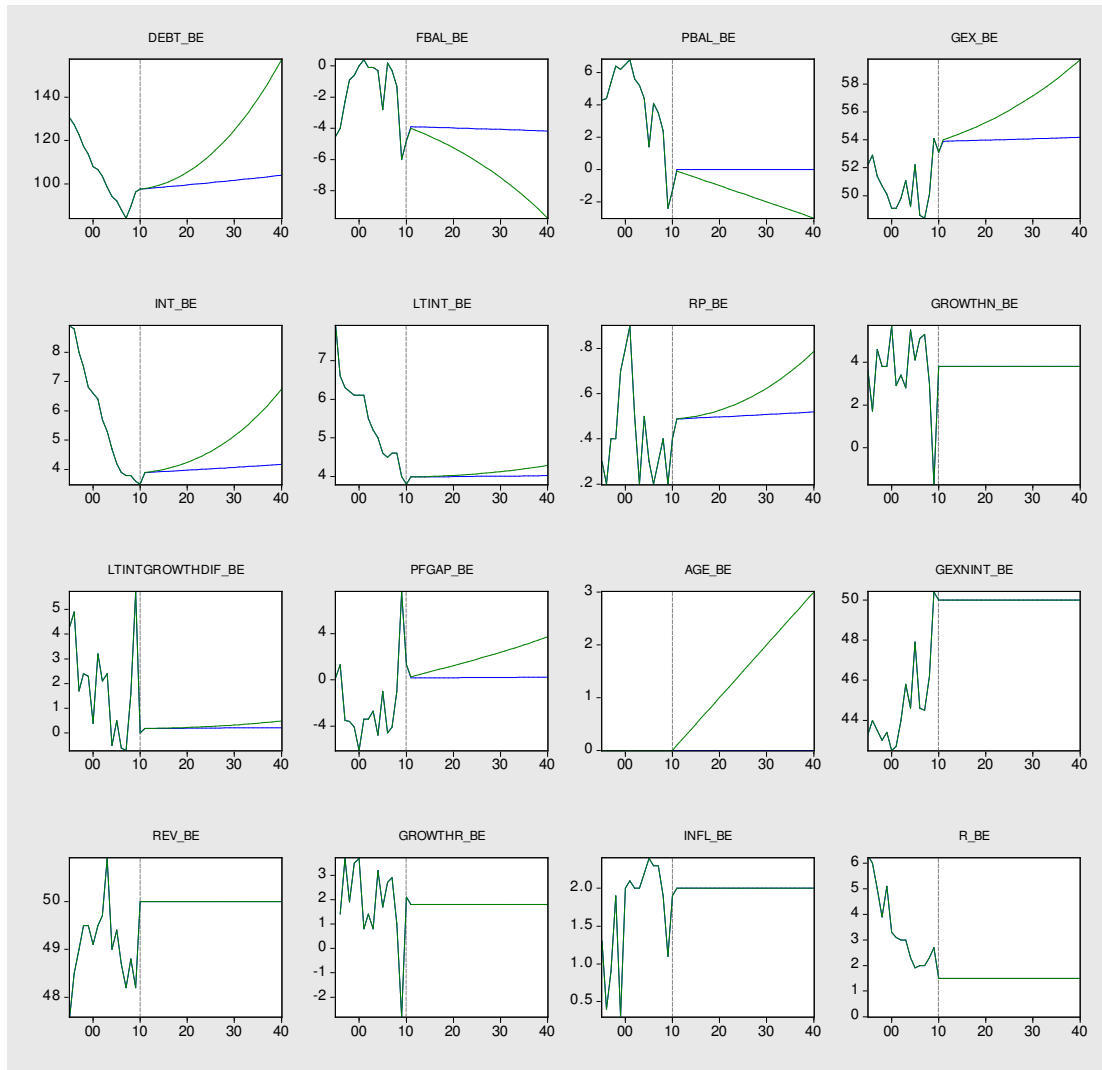
Grafiek 5.3: Scenario 2: lage reële interestvoet (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

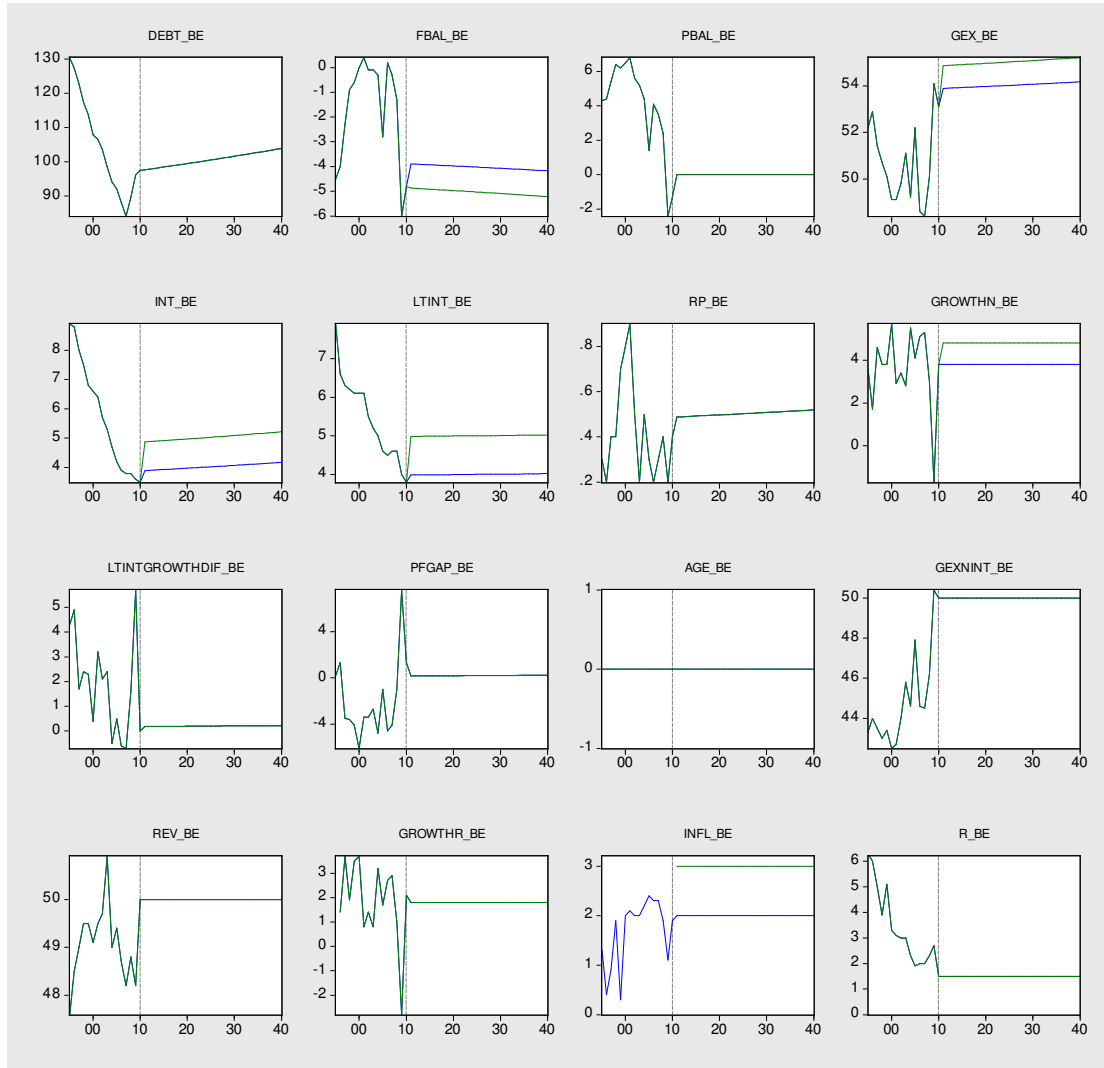
Grafiek 5.4: Scenario 3: lage reële groei (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

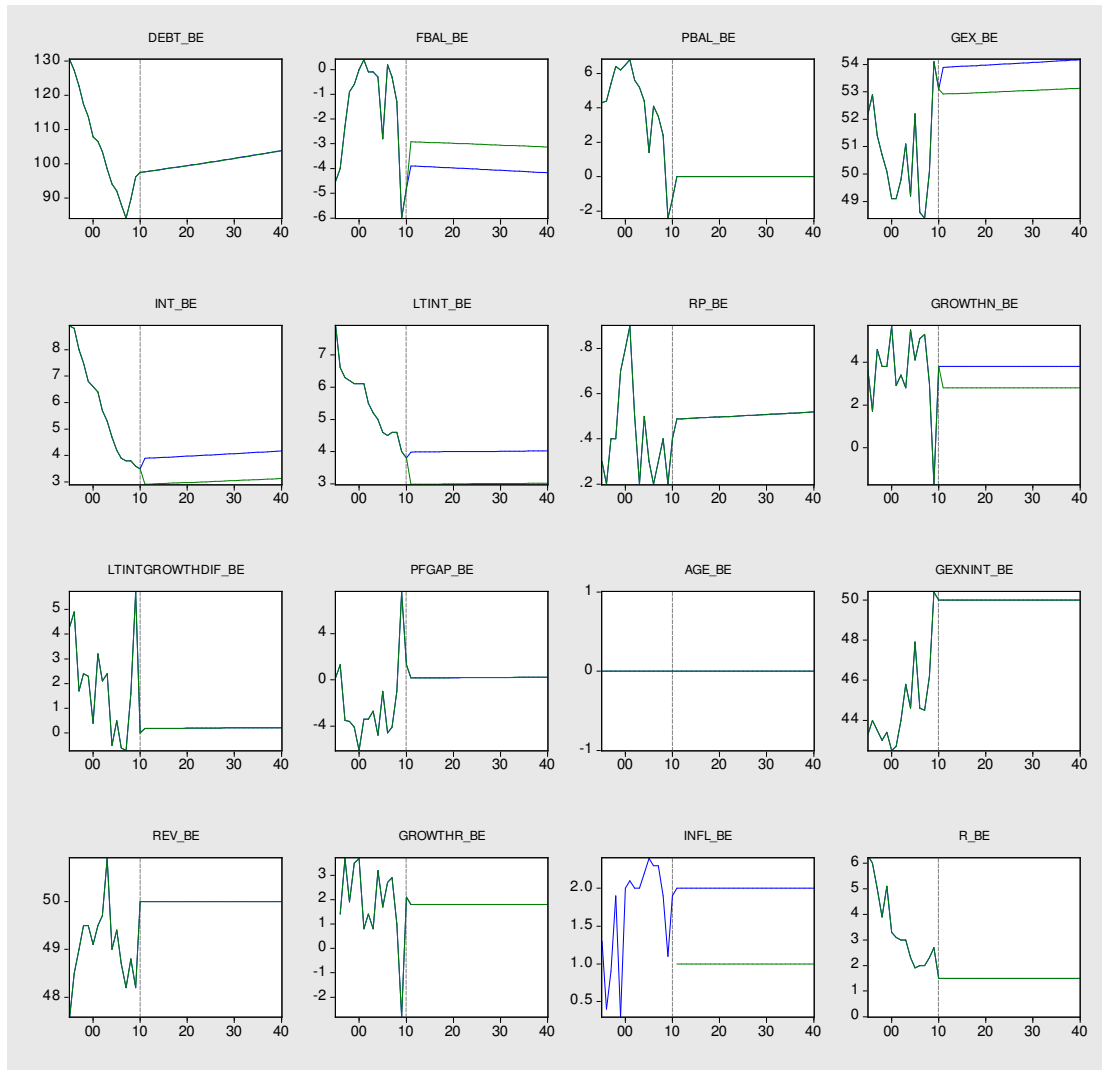
Grafiek 5.5: Scenario 4: hoge reële groei (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

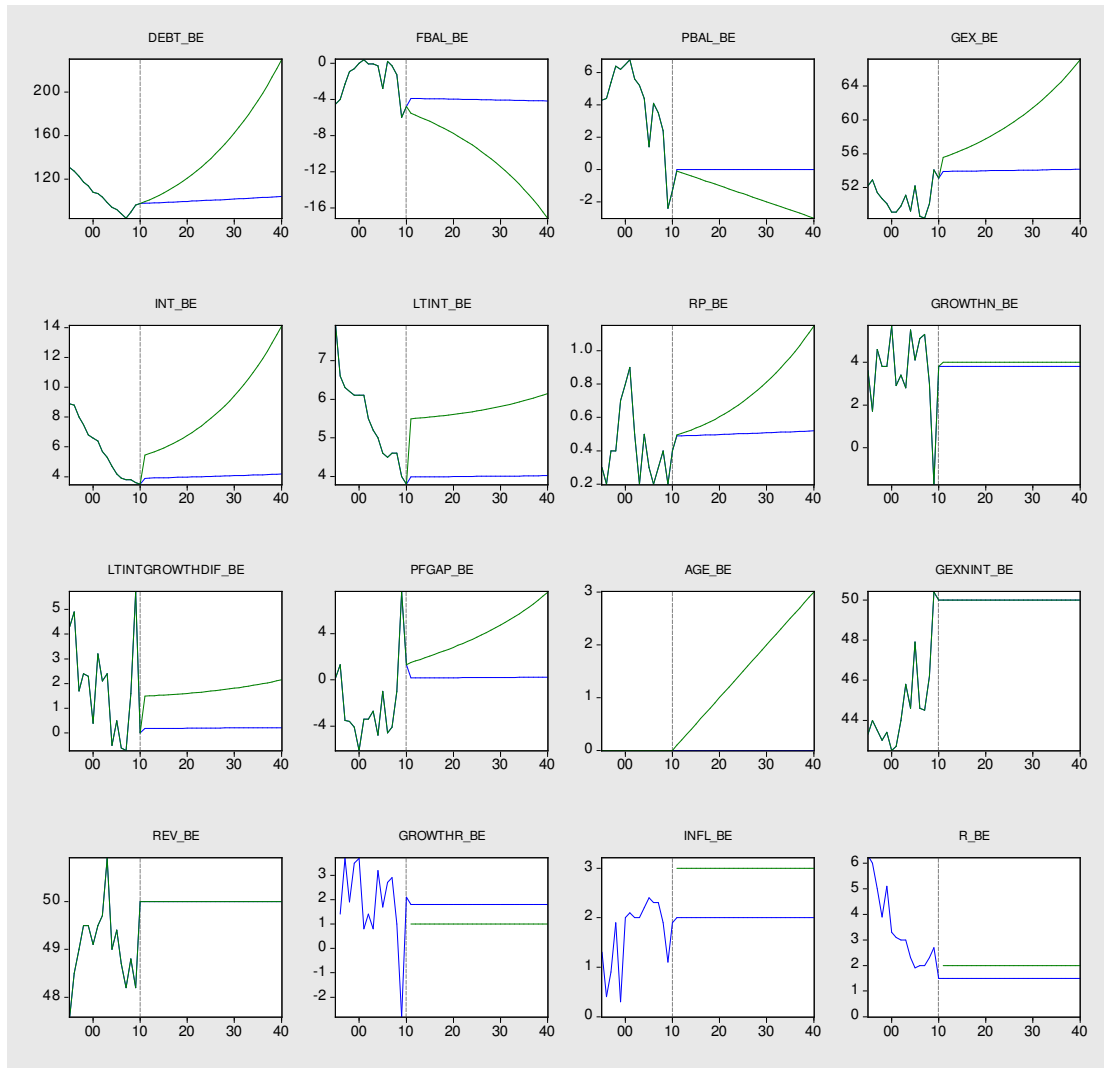
Grafiek 5.6: Scenario 5: kost veroudering (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

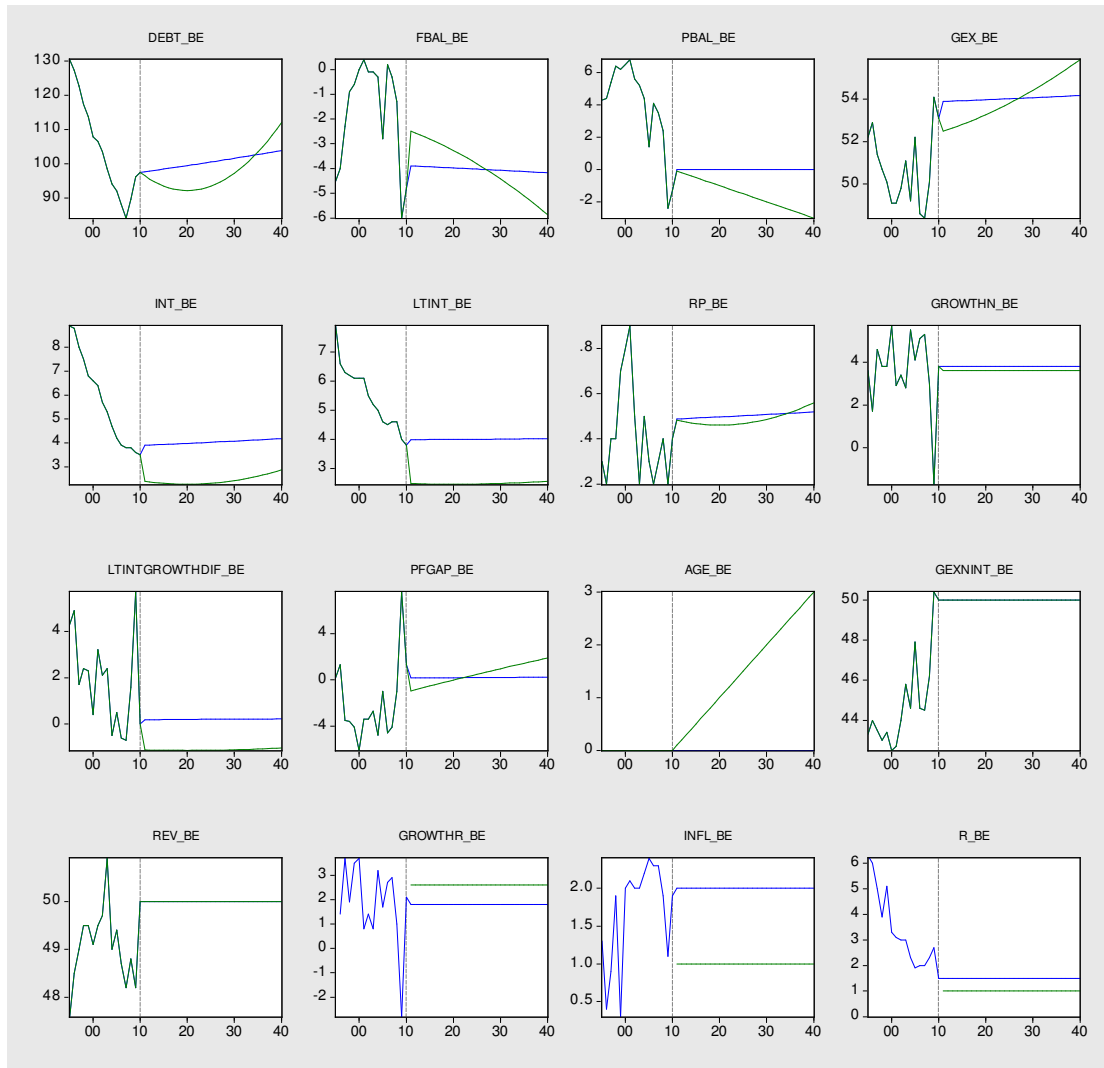
Grafiek 5.7: Scenario 6: hoge inflatie (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

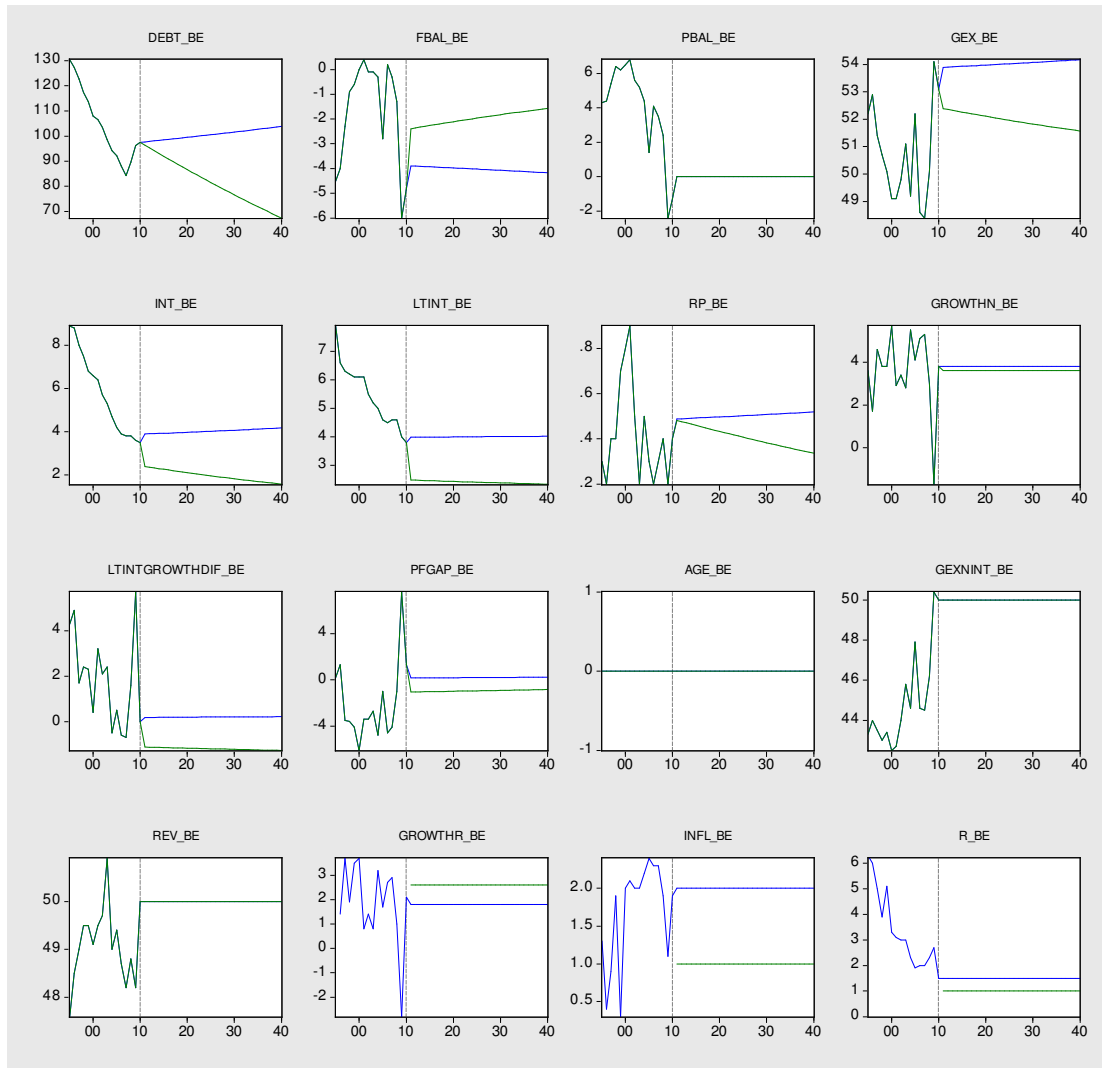
Grafiek 5.8: Scenario 7: lage inflatie (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

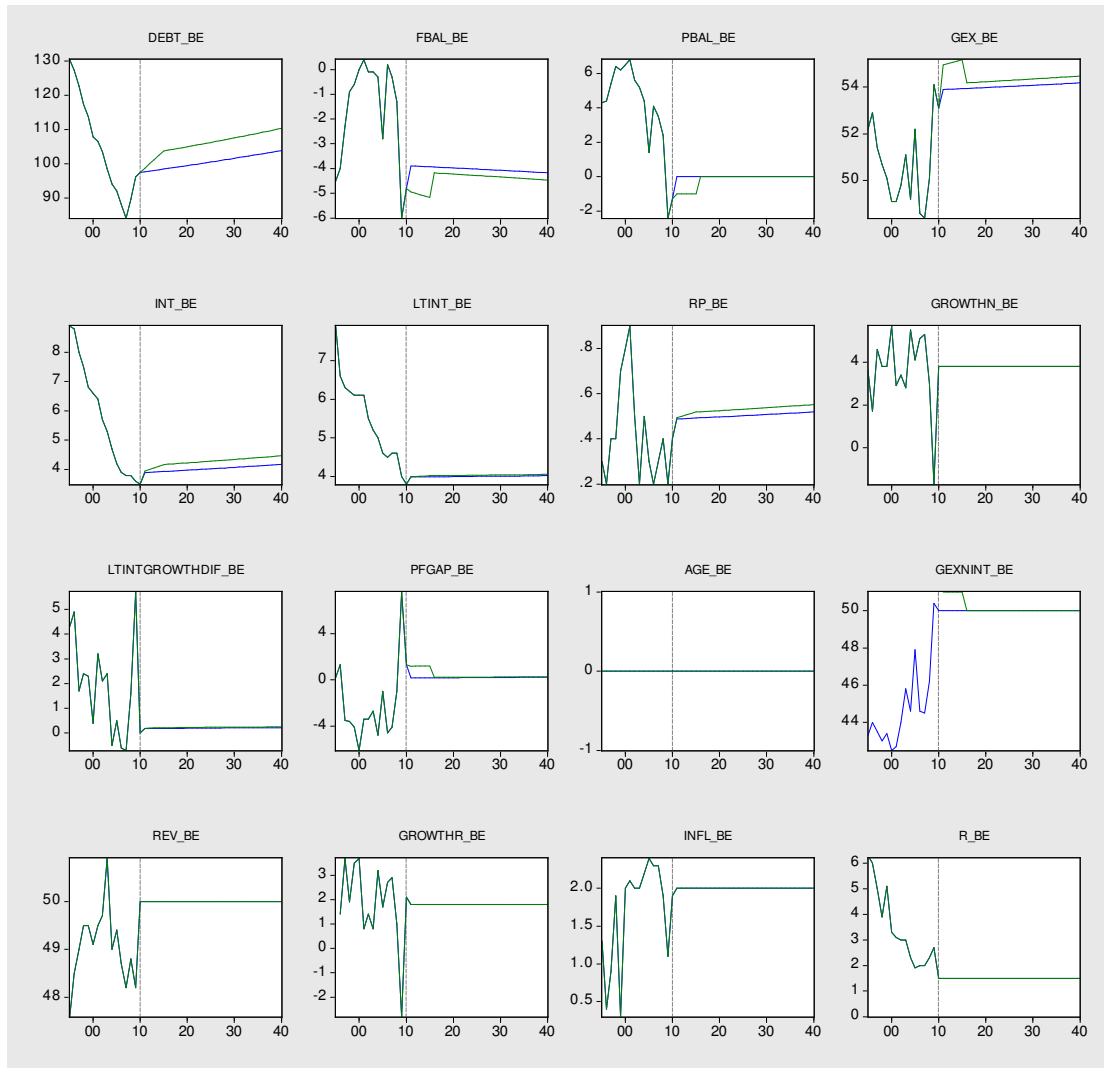
Grafiek 5.9: Scenario 8: combinatie van voorgaande worst case scenario's (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

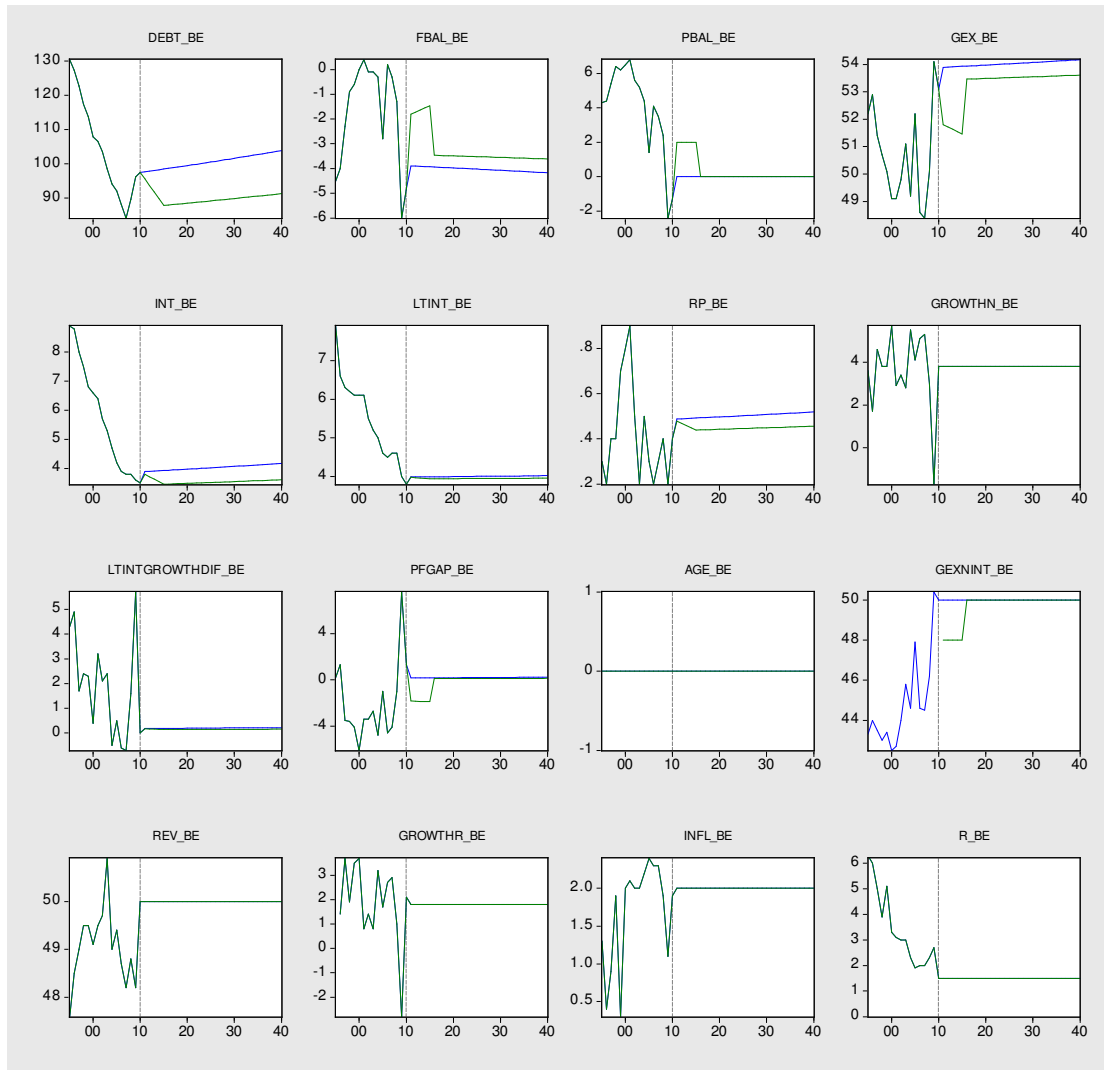
Grafiek 5.10: Scenario 9: combinatie van voorgaande best case scenario's inclusief vergrijzingskost (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

Grafiek 5.11: Scenario 10: combinatie van voorgaande best case scenario's (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

Grafiek 5.12: Scenario 11: tegenvaller uitgaven periode 2011-2015 (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

Grafiek 5.13: Scenario 12: meevaller uitgaven periode 2011-2015 (Bron: eigen berekening op basis van dynamische simulatie in EViews)

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Onderzoek naar de budgettaire houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-beleidsmanagement**

Jaar: **2011**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Kiggen, Nele

Datum: **1/06/2011**